

HAMER
MAANDBLAD

20
cent
per nummer

OCTOBER
1940
le JAARGANG
NUMMER 1
OPLAGE
40.000 EXEMPLAREN

INHOUD VAN DIT NUMMER:

REDACTIE:

Nico de Haas
J. C. Nachenius

Redactie-adres:
Hekelveld 15, Amsterdam; Telefoon 38811, toestel 53

's Avonds:
Telef. 22960 Leiden (Juffermansstr. 25, Oegstgeest)

ADMINISTRATIE:

Uitgeverij „Hamer"
Frankenslag 111, Den Haag; Telefoon 554934
Postrekening 202522 (t.n.v. R. v. Houten, Den Haag)

ABONNEMENTSPRIJS:

f 1.— (uitsluitend voor 1e halfjaar) franco per post bij vooruitbetaling excl. inningskosten.
Duitschland: RM. 2

LOSSE NUMMERS: 20 cent (RM 0.40)

„HAMER" wordt voor de Volksche Werkgemeenschap uitgegeven door de Uitgeverij „Hamer" te Den Haag

DE FOTO'S in dit nummer zijn van

Archief Arbeiderspers: 1, 3, 5, 6, 34, 35, 37, 46, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 72, 75, 79—86
Studio Arbeiderspers: 2, 28, 30, 36, 40, 41, 43, 74
Roovers: 4, 33, 38, 42, 44, 45, 47 en titelfoto's bladz. 14 en 26
Hille Kleinstra: 14
C. B. Oorthuys: 73
D. J. v. d. Ven: 7—9, 12, 13 en 15—21
J. A. C. de Jonge: 10
S. J. v. d. Molen; 22 en 23 (bladz 8) en 39
Volksche Werkgemeenschap (dienst): 24, 25, 53 en titelfoto's bladz. 4, 12 en 16
Volksche Werkgemeenschap (archief): 26, 76, 77
Tijssen: 27, 31, 32 en 78
Orbis-photo: 29 en 57—71
Voorplaat

Opmaak van dit nummer: Nico de Haas

TEN GELEIDE

Voorbij is de tijd van het enge, burgerlijke nationalisme der 19e eeuw, dat slechts staten kende.
Voorbij is ook de tijd der bloedlooze internationale leuzen welke slechts spraken van Mensch en Wereld, alsof allen die als mensch op deze wereld rondloopen gelijk zouden zijn.
Aangebroken is een nieuwe tijd, waarin na een lange periode van kunstmatige en gekunstelde „gemeenschapsbegrippen" het besef zich baan breekt, dat er slechts één natuurlijke levensgemeenschap van menschen is, n.l. die welke de bloedverwantschap tot grondslag heeft.
„Het bloed kruipt, waar het niet kan gaan." Tijdelijk kan men scheiden, wat van denzelfden bloede is, blijvend nooit. Te lang reeds scheidden kunstmatig verwekte tegenstellingen hen, die als goede bloedverwanten, in het klare bewustzijn hunner wezenlijke verbondenheid schouder aan schrouder hadden moeten staan.
Bloedverwantschap uit zich in houding en gang, in woord en gebaar.
Het beeld van een visschende Papoea is belangwekkend en vreemd, maar in het beeld van den oogstenden boer uit Friesland of Saksenland, zien wij ons zelf aan den arbeid. Zijn wezen en stijl zijn de onze. Maar bloedverwantschap beteekent niet slechts uiterlijke overeenkomsten, docht evenzeer innerlijke.
Bij de rijke v e r s c h e i d e n h e i d der p e r s o o n l i j k e beleving naar hevigheid en richting, is het w e z e n dezer belevingen bij bloedverwanten d e z e l f d e. Immers zij beleven vanuit denzelfden door het gemeenschappelijk bloed bepaalde eigen aard.
Is het dan een wonder dat een gebeuren als de OOGST in de woongebieden der Friezen, der Saksen en der Franken, ja, aller Germaansche stammen en volken, op eenzelfde wijze wordt en werd beleefd? Dan verbaast men zich niet meer, dat daar overal dezelfde gebruiken, dezelfde verhalen, dezelfde feesten bestaan en in eere worden gehouden.
Ook de uiterlijke vorm der gelijkgeaarde beleving zal getuigen van de wezenlijke eenheid van allen, die van denzelfden bloede zijn.
Zich van deze wezenseenheid bewust te worden is noodzakelijk in dezen tijd.
Tot deze bewustwording in hooge mate bij te dragen is het doel dat De Volksche Werkgemeenschap zich met de uitgave van haar maandblad „HAMER" stelt.
Met welk kort begeleidend woord zij volstaan en de eerste uitgave van „HAMER" verder voor zichzelf laat spreken!

Dr. JOHAN THEUNISZ

ZIN EN DOEL

„De Volksche Werkgemeenschap", gevestigd te Den Haag, Smidswater 2, is met haar werkzaamheden begonnen onder voorzitterschap van *Dr. Johan Theunisz* te Zwolle.
Deze werkgemeenschap is van meening, dat slechts dan een volksvernieuwing kan plaats hebben, wanneer dit volk weer eerst den weg terug weet te vinden naar een sterk en gezond leven volgens eigen aard en eigen wezen.
Tegenover een opvatting, waarin slechts sprake is van staatsburgers, onderscheiden naar hun woonplaats in 11 soorten provincialen, stelt „De Volksche Werkgemeenschap" het in de natuur gegeven feit vast, dat onze Lage Landen bewoond worden door Friezen, Saksen en Franken, wier vestigingsgebieden nog immer duidelijk te onderscheiden zijn.
Verder acht „De Volksche Werkgemeenschap" het onjuist in dezen tijd eerst recht te wijzen op allerlei onechte en echte verschillen tusschen ons en andere Germaansche stammen en Volken. Zij gelooft, dat in dezen tijd meer en grooter behoefte bestaat aan de bewustwording der wezenseenheid aller Germaansche stammen en Volken. Met name is het haar opgevallen hoe velen de neiging hebben als tegenstellingen tegenover elkaar te plaatsen *„De Nederlander"* en *„De Duitser"*, zonder zich daarbij rekenschap te geven van het feit, dat zoowel Fries als Limburger in dezen zin Nederlander zijn, als Oostfries en Rijnlander Duitscher.
„De Volksche Werkgemeenschap" is van meening, dat de erkenning van bovengenoemde wezensverbondenheid waardiger, zuiverder en bovenal natuurlijker is dan de vroeger zoo geliefde erkenning, dat elk Nederlander naast zijn eigen Vaderland nog een ander had, n.l. Frankrijk.
Verder acht „De Volksche Werkgemeenschap" het *niet* tot haar taak behoorend zich bezig te houden met de toekomstige staatkundige verhoudingen in Europa. Dat is het terrein der practische politiek en dus niet dat der Werkgemeenschap.
„De Volksche Werkgemeenschap" herinnert zich een woord: „Wij willen ons zelf zijn en blijven" en een zeer goed antwoord: „Wij moeten eerst ons zelf worden".
Ons zelf worden, d.w.z. onze eigen aard en ons diepste wezen hervinden. Om dan van uit ons zelf opnieuw den weg te vinden tot de levende gemeenschappen van sibbe, stam, volk en ras.
Dit voor de toekomst van onze cultuur noodzakelijke proces in alle lagen van ons Volk te herwinnen, het voor dezen arbeid noodzakelijke materiaal te verzamelen en allen te vereenigen en leiding te geven, die daartoe willen medewerken is de opgave welke „De Volksche Werkgemeenschap" zich heeft gesteld. Aan „De Volksche Werkgemeenschap" werken mede:
„De Friesche Werkgemeenschap",
„De Saksische Werkgemeenschap",
„De Frankische Werkgemeenschap",
welke zich bezig houden met:
a. Volkskunde;
b. Geschiedenis van stam en landschap;
c. Heemkunde;
d. Volkskunst (Boerenkunst)
Als medewerkende arbeidsgemeenschappen aan haar Centrale kent zij:
De Arbeidsgemeenschap voor Volkskunde;
De Arbeidsgemeenschap voor landelijke levensvormen;
De Arbeidsgemeenschap voor Geschiedenis van stam en landschap;
De Arbeidsgemeenschap voor Voorgeschiedenis;
De Arbeidsgemeenschap voor Sibbekunde;
De Arbeidsgemeenschap voor Volkskunst;
De Arbeidsgemeenschap voor Heemkunde;
De Arbeidsgemeenschap voor toegepaste Fotografie en Film.

Een ieder, die op eenigerlei wijze, na kennisneming van den grondslag der „Volksche Werkgemeenschap" en van den inhoud van het eerste nummer van haar maandblad *„Hamer"*, aan de arbeid der „Volksche Werkgemeenschap" wenscht deel te nemen, dele dit schriftelijk mede aan het secretariaat Smidswater 2, Den Haag.

INHOUDSOPGAVE

„HAMER"

EERSTE JAARGANG

1940 - 1941

INHOUDSOPGAAF HAMER JAARGANG 1940-1941

REGISTER OP DE SCHRIJVERS EN ARTIKELEN UIT HAMER 1940/1941

ALFABETISCH REGISTER OP DE ARTIKELEN EN SCHRIJVERS IN HAMER 1940/1941

van gras

3

tot hooi

GRAS

het in vele streken van ons waterrijke land belangrijkste bodemproduct, dat in de tijden, toen het buitenlandsche krachtvoer nog overvloedig binnenkwam, vaak niet naar waarde werd geschat. Thans, nu dit krachtvoer niet meer binnenkomt, wordt weer beter beseft, van hoè groote waarde voor onze volksvoeding juist het gras is, getuige de verbeteringen, die op dit gebied worden beproefd, zooals o.a. het drogen van gras, dat thans overal wordt aangepakt.

4

BIJ DE LAATSTE SCHOOF

Onder de zware wolkenluchten van den laten zomer, zwaaien de boerenwagens overal in de lage landen de erven op, om hun goudglanzenden last veilig in de schuren te brengen. Van Zeeland tot Groningen wordt het koren binnengehaald en een gevoel van dankbaarheid groeit in de boerenziel, een gevoel, dat zich overal uit in even spontane als ingewortelde gebruiken, die in rijke verscheidenheid toch steeds weer getuigen van de levensblijheid en de arbeidsvreugde van ons Germaansche wezen.
De zwerftochten door onze landstreken, hebben ons een prachtig beeld gegeven van den rijkdom van het boerenleven en van de veelzijdigheid van de landelijke volkscultuur.
Maar in die veelheid is toch steeds de eenheid van beleven, die gebonden is aan bloed en bodem. Niet alleen de symboolschat getuigt daarvan, maar ook het vroolijke spel, dat den zwaren landarbeid besluit. Want dit beëindigen van den oogst wordt overal als een feest beschouwd en het ligt voor de hand, dat „de laatste garve" het voorwerp wordt, waar vele oogstgebruiken bij aanknoopen.

Want met deze garve immers is het werk gedaan en kan het spel beginnen. Een spel, dat natuurlijk nooit zonder zin is, als het tenminste aanknoopt bij de overlevering van het verleden.

GELEERDE THEORIEËN

De geleerden hebben in deze laatste garve allerlei theorieën geborgen, die lang niet altijd juist zijn bevonden. Zoo is er veel geschreven over „demonen-afweer", maar wij mogen veilig aannemen, dat het daarmee zoo'n vaart niet loopt, want ons boeren-voorgeslacht was te zelfbewust en te natuurverbonden en vooral ook te diep geloovig, dan dat het onder zoo sterke angstgedachten zou hebben geleefd, dat demonen-afweer een groote rol gespeeld kan hebben bij de oude oogstfeesten. Deze demonen-angst is wel typisch de theorie van zgn. christelijke volkskundigen, die in den boer altijd een wezen vol bijgeloof hebben willen zien.
Een andere „oplossing" is gezocht in de „speldrift", maar ook die verklaart niet alles, al is er zeker sprake van een volkomen begrijpelijken drang om zich na den zwaren arbeid eens duchtig te ontspannen in een vroolijk spel.
Hoe het ook zij, de boeren hebben zich van deze geleerde theorieën niet veel aangetrokken en zijn doorgegaan met jaar in jaar uit hun oogstfeesten te houden, die hun een behoefte waren.

ACHTERHOEKSCHE FEESTERIEËN

In de week tusschen St. Joapik (25 Juli) en St. Michaël (29 September) houdt de Achterhoeksche bevolking haar „feesterieën". In het Geldersche en Overijselsche beleven jong en oud dan de vreugde van de najaarskermis.
In wezen is dit een oogstfeest met nog vele volkskundig hoogstbelangrijke vermaken, zooals het ringrijden, vogelschieten, vendelzwaaien en niet te vergeten ook met de vroolijke, helaas door de vreemdelingenindustrie nogal eens misbruikte boerenklompendansen.
Sommige hebben, althans in naam, — ik denk hier aan de „Riepe, riepe, garste" — hun oorspronkelijke karakter van oogstdansen bewaard, waarbij onder het rhythmisch handengeklap en klompengeklos oogstliederen worden gezongen, als:

„Riepe, riepe ga(r)ste
Zùlle wi'j goan mèjen
Kotte kotte stöppeltjes
Die zulle wi'j loaten stoan"...

Dat op kermissen o.a. te Hummelo, Laag Keppel, Steenderen en Borculo (Wie vult het lijstje aan?) de bijlemannen of „bielemennekens" een met groen, bloemen en geschenken getooid kermispaaltje omhakken, is op zich zelf reeds een zoo merkwaardige handeling, dat we hieraan een afzonderlijke bijdrage hopen te wijden.

DE DIEPERE ZIN

Door een objectief feitenmateriaal, verzameld van 1926—1940, ben ik de overtuiging toegedaan, dat we in deze oogsthandelingen iets meer hebben te zien dan louter uitingen van vreugde over het weer binnen brengen van den oogst. De oogstmaaltijd, dien we in allerlei verschillende vormen aantreffen van de „zaadfooi" in het Vlaamsche en Zeeuwsche land tot den maaltijd van het „plezairdörschen" in Groningen en de „stoppelhoanen-moeultjes" in den Gelderschen en Overijselschen Achterhoek, wijzen uiterlijk ongetwijfeld op een feestelijk besluit van de ingespannen arbeidsperiode.
Toch valt het niet te ontkennen, dat ook nog elementen aan te wijzen zijn, die teruggaan tot het sacrale „gilde", het „in communio" gebruiken van den offermaaltijd der oud-Germaansche bloedsbroederschappen. Deze zien we ook nog in eere gehouden door talrijke in ons land volkskundig nog veel te weinig bestudeerde dorpsschutterijen en plattelandsgilden. Deze in wezen oud-Germaansche offermaaltijden vonden plaats op bepaalde dagen van het jaar, die later hun kerstening ont-

Links: Bronkhorster Schutterskoning met zilveren prijs-vogel en versierde Goudsche pijp
Onder: Sint Jaopiksdracht

vingen in de vereering van schutterspatroons als St. Antonius, St. Sebastiaan, St. Joris, St. Maarten en Sinte Barbara.
Uit al het hier aangevoerde blijkt, dat naar verhouding jong-christelijke en oeroude zoogenaamde heidensche invloeden eeuwenlang op gebruiken, zeden en gewoonten hebben ingewerkt en dat we, alvorens een definitie te geven, zeer zorgvuldig alle volksgebruiken en in het bijzonder die, welke betrekking hebben op den oogst, in hun samenstellende deelen hebben te ontleden. De sociale waarde voor het heden en de geschiedkundige beteekenis daarvan in het verleden kan ons dan in een vergelijkende volkskundige studie nader brengen tot den oorsprong van zoo menige thans onbegrepen handeling.
De oogstfeesten zijn voor een groot deel naklanken van de oude zeden van ons voorgeslacht, een voorgeslacht dat de adel van zijn bloed in zich droeg en geroepen was tot het bouwen van de groot-Germaansche cultuur. Het is daarom dwaasheid de Germaansche oogstgebruiken te willen vergelijken met de zeden van blijvend primitieve volkeren van een ander ras, dat niet de mogelijkheden van het Noordras als kostelijk erfdeel had.
Wij kunnen de oogstfeesten van onze boeren alleen dan begrijpen als wij ze zien tegen de levende traditie van de bodemverbonden boerengemeenschap. (En in dit verband zij opgemerkt, dat ook een vergelijking met de gebruiken van de steedsche beschaving tot geenerlei juist begrip kon leiden. Deze stadsbeschaving staat immers volkomen vreemd tegenover de bindende krachten, die het boerenland noodzakelijk moeten beheerschen, opdat de landelijke cultuur zoowel sociaal als zedelijk niet ten onder ga. En dan spreekt het vanzelf, dat een van de zedelijke beginselen van het land was: de eerbied voor den zonnezegen, voor het dagelijksch brood en den eerlijken arbeid.
Zoo ook werd de jeugd reeds eerbied ingeprent voor het te velde staande koren en in den loop der tijden werd de oorspronkelijk agrarische korenboeman in meer dan een gewest een opvoedkundige kinderschrikgestalte.

SCHRIKGESTALTEN UIT GRONINGEN EN DRENTHE

Mevr. E. J. Huizinga—Onnekes te Den Boer, een der weinige Nederlandsche plattelandsvrouwen, die zich verdienstelijk hebben gemaakt bij het pionierswerk van ons volkskundig onderzoek, vertelt, dat op het Groninger boerenland menige moeder de kinderen waarschuwt niet het korenland in te gaan, daar de „roggemouer" ze anders te pakken zou nemen. Op den Hondsrug trad een soortgelijke gedaante op als „Spin-Ann" en oude menschen in Twenthe hebben in hun jeugd nog grooten schrik gekend voor den „wilden hond", die uit het koren sprong en hen aanviel. Een oude boer in Rossum vertelde eens aan de dialect-dichteres Cato Elderink, dat het schande was zoo bang als de ouders de kinderen daarvoor maakten: „Jannoa uit Buurse was in haar schooljaren niet anders dan op een drafje langs de roggevoren geloopen".
Onze Groningsche „roggemouer" en onze Drenthsche „Spin-Ann" zijn Nederlandsche varianten van soortgelijke demonische gestalten, die vooral in Duitschland gedurende de laatste jaren het onderwerp van diepgaande studie hebben uitgemaakt. Daarbij is komen vast te staan, dat een voortdurende wisselwerking van de zoogenaamde vruchtbaarheidsgeesten valt waar te nemen en dat zelfs betrekkelijk jonge voorstellingen in de plaats getreden zijn van oer-oude demonische gestalten.

Zoo heeft men bijv. in het Duitsche Rijnland de „Kornjude", dien we ook in Oost-Pruisen en hier en daar in Silezië aantreffen. Deze herinnert ongetwijfeld aan vroegere Jodenvervolgingen, waarbij Joodsche kramers meermalen zich verborgen hielden in uitgestrekte korenvelden. Ook zag men in het Rijnland Joodsche venters dikwijls op hun omzwervingen aan den rand van de velden zitten om als graankoopers contact met den boer op de velden te krijgen.
Wanneer men nu weet, dat de vreemdeling nog altijd een zeer merkwaardige rol speelt en men hem dikwijls nog een stroowisch om den arm bindt, dan begrijpt men, dat de korenjood met zijn zwaren zak, waarin hij zijn kramerijen meedroeg, zeer gemakkelijk kon worden omgevormd tot een booze kinderroovende gestalte.
Natuurlijk vonden dergelijke voorstellingen des te gemakkelijker ingang, omdat daarin overeenkomst werd gevonden met den Joodschen ritueelen moord op kleine kinderen en eveneens met den zwarten zak van schrikaanjagende demonen, als de Zwitsersche „Kinderfresser", de Zuid-duitsche „Butzemann", de kinderverslindende „Wau-Wau" en zooals we dien thans ook nog in onzen Zwarten Piet signaleeren.

ZEEUWSCHE NAKLANKEN VAN DEN OUDEN EEREDIENST

Toch is het aan geen twijfel onderhevig, dat bij het inhalen van den oogst traditioneele handelingen worden bedreven, die we niet uitsluitend als uitingen van speelsche arbeidsdrift of als dreigende kinderverschrikking mogen aanvaarden, maar wel degelijk hebben te verstaan als resten van een vruchtbaarheidseeredienst. Dit is zeer zeker het geval met den „Oogstmei", het aan de plantenwereld ontleende symbool van de vruchtbaarheid, dat men gaarne boven de poort hangt na een feestelijken rondrit van den laatsten menwagen of op den hekpost spijkert ten teeken, dat de oogst weer ingeschuurd is. In geheel het Scandinavische Noorden, in Sleeswijk-Holstein zoo goed als bij ons op het eiland Walcheren en in het Kempische en Vlaamsche land wordt nog op menige boerderij een groene tak aan de hofpoort gespijkerd. In de nuchtere verklaring, die de calvinistische boer u zal geven, vertelt hij, dat op deze wijze de boer aan zijn dorpsgenooten laat weten, dat bij hem de oogst weer ingeschuurd is. We geven hier een photo uit Sleeswijk-Holstein en een uit het dorp Biggekerke, waaruit men ziet, hoe in twee ver uiteen liggende gewesten van het groote Germaansche cultuurgebied hetzelfde gebruik zich handhaaft, alleen met dien verstande, dat in Sleeswijk-Holstein de mooi versierde laatste garve met feestelijk vertoon wordt binnengehaald en te pronk wordt gezet op de koffietafel, terwijl de traditie op Walcheren teruggebracht is tot het rondgaan van de suikerkom met de zouten bolletjes" onder de knechten, die den oogst hebben binnengehaald. Driemaal een volle lepel nemen is oogstrecht, maar wanneer de kom in handen komt van Lou, den knecht, die den wilgentak op de hofpoort heeft gespijkerd, dan acht hij zijn oogstrecht dit aantal aanzienlijk naar boven af te ronden, zooals ik in een komische scène van mijn oogstfilm, anno 1926 op den hof Grijpskerk heb vereeuwigd.
De onversierde wilgentwijg, die nog ieder jaar de strooien kap van den witten korenmolen van Biggekerke siert, wanneer deze na een periode van zomerschen stilstand weer het eerst het nieuwe koren maalt, speelt als oogstmei ook nog een traditioneele rol op Zuid-Beveland. Ik herinner er hier met erkentelijkheid aan, hoe de Edelachtbare Heer Burgemeester Zandée van Kloetinge als een echte boerenburgemeester steeds de waardige Zeeuwsche dracht in eere houdt en „'t laetste voer" inhaalt met de versiering van den groenen Meitak.
Ik heb het meegemaakt, hoe in vollen draf dit laatste voer tarwe de prachtige schuur van de boerderij werd ingereden en hoe met een welgemikten zwaai de knecht den Meitak in het rieten dak plantte. Daarna had onder den groenen Meitak een tractatie plaats waarbij zoowel burgemeester, burgemeestersvrouw en de vroolijke burgemeestersdochters als de meiden en de knechts uit een en hetzelfde glaasje dronken. Zoo heb ik nog in kostelijke tafereelen dezen eertijds heiligen oogstdronk kunnen vereeuwigen.

7 De oogstmei wordt op de hekpaal geplant van een groote hoeve in Sleeswijk-Holstein

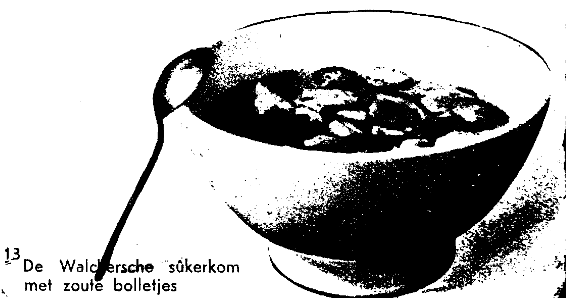

8 De Meitak in Zeeland als teeken, dat het koren is ingeschuurd

9 De oogstmei op de koffietafel in Sleeswijk-Holstein

10 De Meitak op het Zeeuwsche duin

11 Het eerste nieuwe koren wordt gemalen op den molen te Biggekerke

12 Te Kloetinge werd de zaadfooi lang in eere gehouden

13 De Walchersche sûkerkom met zoute bolletjes

15 Een beeld van de oogstoptocht te Sevenum

16 De koolzaadhaas is gevangen in het zeil met de laatste dracht

17 Hij brengt de oogstmei aan den boer, die dan op „Jan Doedel" tracteert

18 Hoeden af bij de laatste Hazenbloed-borrel!

DE MARTELGAUS IN HET KATHOLIEKE ZUIDEN

Wat in het calvinistische Zeeland in alle ingetogenheid plaats vond, heb ik in het katholieke Zuiden nog meegemaakt met de jolijt bij het inhalen van de Martelgaus. Hier vermeld ik de naamsbeteekenis van dit woord, dat we in christelijken zin als „maldergods" (het deel van God) verklaard vinden. Het malder is een maat van zes vat en weegt ongeveer 120 kg. Volgens deze opvatting zou het God toegewijd zijn als dankoffer voor het binnenhalen van den oogst. We vinden hier dus een kerstening van het „vergôdentêl" uit den oud-Germaanschen tijd, dat zich in Oldenburg, Brunswijk, Hannover en Westfalen nog heeft gehandhaafd en verstaan moet worden als een offer aan Wodan's gemalin, als Vrouw Godes „Anteil". De laatste halmen van het veld bleven dikwijls staan en werden „Waul-roggen" genoemd. Daarin plaatste men den „waulstok" onder het negen keer roepen van „wold" of „waul", terwijl de maaiers met een strekel op hun zichten sloegen. Dit in den juisten zin van het woord „heidensch" lawaai heb ik nog waargenomen bij het inhalen van het „olle wief" op de boerderij Lenserink onder het Zelle bij Ruurlo.

Het woord martelgaus heeft den taalkundigen al heel wat moeilijkheden bezorgd! Thans staat wel vast, dat „gaus" een dialectische vorm van „gans" is. Die naam werd overgedragen op de laatste garve en zoo stelde men martelgaus gelijk aan martelgans of martelgarve, waarin men versterkt werd in het feit, dat deze laatste schoof door het landvolk kapot gemarteld werd, zooals ik zelf heb meegemaakt onder het dansen van den „cramignon" op de binnenplaats van de halferhoeve Terborgh onder Schinnen.

Dit gans- of haanslaan werd van den akker verlegd naar de oogstkermis. Wie er ter Gouw's „Volksvermaken" op naslaat, kan lezen, hoe in zijn tijd dit ganstrekken met de varianten van katknuppelen en palingtrekken (het laatste gaf aanleiding tot het beruchte Amsterdamsche palingoproer) dierenkwellende volksvermaken waren, die steêvast in Augustus werden gehouden, ongetwijfeld in een zekeren samenhang met vroegere oogstriten. Den soberen calvinistischen wilgentak van den Zeeuwschen Oogstmei zag ik in Schinnen uitgegroeid tot een door de meisjes met bonte vaantjes en papieren roosjes versierden roomschen Oogstmei, die onder feestelijk gejoech op den laatsten wagen eerst door het dorp werd gereden en tenslotte in den ijzeren ring boven de poort van de hoeve Terborgh werd bevestigd. Daarna werd de cramignon gedanst om de laatste garve, die als martelgaus door den oudsten knecht werd stuk geslagen (gemarteld).

DE GRONINGER KOOLZAADHAAS

De Limburgsche vlaaienmaaltijd ontbrak hier evenmin als de Zeeuwsche sûkerkom met zoûte-bollentractatie op de Walchersche hoeve Grijpskerk en de klonteetpartij op den Groninger heerd Omptedaburg onder 't Zandt, nadat daar de koolzaadhaas was gevangen genomen. Het is mij nog gelukt vast te leggen, dat de jongste „stroekenzuiker" aan den groenen slootkant een bouquet bloemen plukte, om daarna in de laatste dracht koolzaad te springen. De dragers wilden dit zware zeil, waarin de haas gevangen zat, niet eerder naar het kleed brengen, dan nadat zij een grooten borrel hazenbloed (jenever met stroop) hadden gedronken. Daarna brachten ze den jongen met de bloemen in de laatste dracht koolzaad naar den ouden Heer Michiel Jans Toppinga, den eigenaar van het veld. Uit de vracht kroop de jongen te voorschijn, bood de bloemen den boer aan, die daarna weer moest tracteeren. Het feit, dat hierbij de arbeiders de hoeden plegen af te nemen, iets wat een Groninger landarbeider zelden of nooit zal doen, wijst op een oer-oude traditie, mogelijk een heilige handeling, die we als een kostbaar volkskundig overblijfsel kunnen aannemen. Zoo wordt op min of meer plechtige wijze den eigenaar van het veld de ruiker, het symbool der vruchtbaarheid aangeboden.

VERNIEUWDE FEESTEN

Niet in alle feestelijke handelingen met de laatste schoof, moet men echter overblijfselen van oud-Germaansch gebruik willen zien. Ook in dezen tijd onstaan nog uit de spontane volkskracht allerlei feestelijke oogstgebruiken of verrijkingen van overgeleverde gewoonten. In Limburg komt dit bijvoorbeeld niet alleen in het Carnaval tot uitdrukking, maar ook in het feest van den oogst, dat de bekroning moet zijn voor maandenlangen zorgvollen arbeid.

De jonge boeren van het Peeldorp Sevenum hebben dit wel degelijk aangevoeld, toen zij in 1937 het oude oogstfeest in nieuwen luister deden herleven op Zaterdag 25 Juli en Zondag 26 Juli, de twee dagen toegewijd aan St. Jacob en St. An, wanneer volgens eeuwenoude traditie „het koren moet zijn in schuur en ban".

Er zijn toen nieuwe elementen in het eeuwenoude oogstfeest gebracht, dat te Sevenum de naam van „Maaiers-Zondag" en te Nederweert van „Zichte-Zondag" droeg. Hierbij ontbrak al evenmin een maaltijd, bestaande uit heerlijke sneden van het eerste oogstbrood, belegd met vette boerenham en besproeid met het schuimende oude bier, als een feestelijke ommegang van versierde oogstwagens door het dorp, waar van heinde en ver de Peelbewoners waren samengestroomd.

Een groot aantal boerendochters had het feestgebouw versierd met tarwebossen vol brandend-roode papavers en duizenden helblauwe korenbloemen en behalve de traditioneele ruiterwedstrijden werd door zestien jongelui ook een aantal reidansen uitgevoerd.

STIJLLOOZE BID- EN DANKDAGEN

We zien hier dus een uit het volk zelf voortgekomen drang naar een meer zinrijke feestviering dan bijv. in Drenthe plaats vindt ter gelegenheid van den nog altijd gehouden z.g. bid- en dankdag voor het gewas. Hoe stijlloos deze Drenthsche plattelandsviering is, waarbij thans het feest-initiatief geheel rust in handen van kasteleins en zaalexploitanten, toonen ieder jaar weer de plaatselijke couranten in lange reeksen advertenties, die in feite een felle aanklacht zijn tegen den boerenstand zelf. Uit zoo'n Drenthsch dagblad nu heb ik een aantal onder elkaar staande advertenties geknipt, die boekdeelen spreken in zake het totale gemis van eenige volkscultureele leiding op een toch zoo ernstigen dag als biddag voor den landman dient te zijn. Verder commentaar overbodig!

Zoo groepeeren zich in ons boerenleven allerlei gebruiken rondom de laatste schoof, die hier „de martelgaus", de „koolzaadhaas", de „erwtenbok", het „olle wief" of „de oogsthaan" wordt genoemd en verderop „die Alte" heet.

Feestelijk inhalen van de laatste vracht hooi te Limburg 19

Veel ontstond ook uit den natuurlijken lust tot ontspanning na noesten arbeid. De Achterhoeksche boer drukt dit zoo mooi uit in dat eene woordje „wille". De boeren hebben na afloop van den oogst „wille" om naar eigen gewestelijken volksaard hun arbeidsfeest van den oogst te vieren.

EENHEID IN VERSCHEIDENHEID

Naar alle kanten doen zich hier onderzoekingsgebieden voor. In de heele Noordeuropeesche, Germaansche cultuurwereld vragen gelijkgeaarde verschijnselen om duiding en samenvatting.

Het spreekt vanzelf dat gelijk bloed zich in gelijkgeaarde zeden uit en dat deze zeden niet door staatsgrenzen, dwars door het eendere bloed getrokken, worden gewijzigd.

Wat naar den aard bijeen behoort werd dikwijls uit elkaar gescheurd, alleen namen blijven nog lang voortleven.

In een middel-Nederlandsch gedicht uit de 14de eeuw komt de mededeeling voor, dat de schrijver in oude boeken had gelezen, dat de naam „Nedersassen" vroeger gegeven werd aan het gebied Westelijk van Maas en Rijn, stroomafwaarts van Nijmegen; Westelijk tot aan de monding van de Schelde. Heinrich Meibom herinnert daaraan in zijn „Ad Saxoniae Inferioris imprimis historiam introductie" in:

„Oude bocken (boeken) hoor icke gewagen
dat al 't land beneden Nijemagen
Wilen neder Sassen hiet
Al soo als die Stroom verschiet
Van der Mase ende van den Rhijn
Die Schelt was dat west ende sijn".

D. J. v. d. Ven

In Verraay en omgeving ziei men het laatste voer hooi nog wel getooid met groene meien, terwijl 't medje op den wagen gezeten den oogstruiker vasthoudt 20

Nog een beeld uit het vernieuwde oogstfeest te Sevenum

21

In het Friesche Gaasterland worden de „heabûlten" (hooimijten) op een zeer doeltreffende wijze tegen de kracht der winden beveiligd. De boeren „breiden" daar n.l. zelf netten van haverstroo, waarbij zij met behulp van een timmermansboor slingers van stroo draaien, welke aan elkaar geknoopt worden en zoo een sterk net vormen. Aan de onderzijde verzwaard met steenen, raakt zoo'n net ook bij een storm niet los. Een mooi voorbeeld van een oud en practisch handwer , dat elders in Friesland bijna niet (meer) gevonden wordt.
De andere foto laat het oogsten van het extra-bemeste „Maogien" zien, waarop het zware, hooge gras tot voor weinige jaren met de zeis gemaaid werd.

OOGST EN BOER 4000 JAAR GELEDEN

STEENTIJD GEHEIMEN EN KLASSIEKE DWALINGEN

In het algemeen heeft men zeer onvoldoende en zelfs geheel verkeerde gedachten over de plantenteelt en den oogst van onze boeren voorouders. Vooral over den langen tijd, waarover geen geschreven verslagen bestaan. Wat men van de Germanen weet — zelfs omstreeks het begin onzer jaartelling — is meestal aan antieke schrijvers, in het bijzonder aan Caesar en Tacitus, ontleend. Wat deze Romeinen mededeelden, was voor onze humanistisch ingestelde geleerden boven alle twijfel verheven. Men zag daarbij geheel over het hoofd, dat Tacitus nooit in Germanië was geweest en alles van „hooren zeggen" had. Caesar is als veldheer aan den Rijn inderdaad op Germaansche stammen gebotst, maar zijn beroep heeft hem weinig tijd voor ernstige volkskundige studie gelaten.

JAGERS LATIJN

Bovendien: welk een fantastisch bijgeloof gold voor deze Romeinen nog als wetenschap! Men leze Caesar's dwaze verhalen over den eland (die geen kniegewrichten zou hebben en daarom tegen een boom moest leunen als hij slapen wilde en in die houding gemakkelijk kon worden gevangen door den boom om te zagen!); den oeros, dien hij voor weinig kleiner dan een olifant houdt, ja zelfs over den eenhoorn, die echter geheel in het rijk der fabelen thuishoort. Slechts deze weinige voorbeelden mogen volstaan om de wetenschappelijke waarde van deze Romeinsche bronnen aan te toonen.
Het behoeft ons dan niet meer te verbazen, dat Caesar de Germanen als nomaden afschildert, die in hoofdzaak van melk, kaas en vleesch leven. Hij ontkent dat zij bodemverbonden waren en beweert dat zij bij voorkeur hun gebied met 600 mijl breede gordels woest land omringden. Als men dan verder vergelijkt wat Caesar en Tacitus over het Germaansche geloof schreven, blijkt het, dat beide mannen elkaar volkomen tegenspreken.

Romeinsch Jagerslatijn: hoe volgens Caesar de Germanen een eland vingen

ZIJ WISTEN BETER

De humanistische vooringenomenheid tegen onze voorouders blijkt wel daaruit, dat andere Romeinsche schrijvers niet zoo onder de aandacht werden gebracht. En toch waren daar mannen bij, die Germanië beter kenden dan de eerstgenoemden. Varro bijvoorbeeld vertelt dat de Germanen hun akkers reeds met mergel bemestten, Virgilius prijst de veel betere constructie van den Germaanschen ploeg en de oude Plinius, die in zijn jeugd als ruiterofficier in Germanië had gelegen, schetst wel een heel wat gunstiger beeld dan bijvoorbeeld Tacitus.
De verkeerde voorstellingen over het Nomadendom der Germanen danken mede hun ontstaan aan de eerste schriftelijke bronnen over de volksverhuizingen. Die hebben namelijk betrekking op de Kimbren en Teutonen, die met hun heele volk en al hun bezittingen aan vee en huisraad een reusachtige trek ondernamen, omdat hun eigen land door een springvloed verloren was gegaan. Dit was dus het uitzonderingsgeval, dat een héél volk op zoek naar nieuw land uittrok in tegenstelling tot de latere tochten, waarbij een deel van het volk op de oude erfhoeven bleef, terwijl de uittocht van de anderen door het pioniers- en voortrekkerswerk van de jongeren, de zoogenaamde „Heilige Lente", werd voorbereid.

EEN VERKEERD BEELD

Het uiterlijke beeld van deze trekkende Kimbren en Teutonen met hun hoogopgepakte wagens en de mijlenlange tros, heeft de oude schrijvers tot het beeld van „nomaden" verleid, deze eeuwig zwervende herdersvolken. Maar dit is volkomen verkeerd. Ook deze Germanen waren echte boeren en blèven dit, zelfs op den trek. Want uit hun overgeleverde onderhandelingen met Kelten en Romeinen hooren we steeds dezelfde boerenverlangens naar grond en zaad! Eischen die voor nomaden-herders volkomen zinloos en ondenkbaar zijn.
Vernietigend versloegen deze Kimbren en Teutonen Rome — dat zij tenslotte het onderspit dolven was geen militaire nederlaag, maar het onheil van een misoogst, die hen dwong het zaaikoren te verbruiken en hun verder als boerenvolk het bestaan onmogelijk maakte. Maar zij kònden niet anders leven dan juist als boeren — en gingen dan ook geheel ten onder....
Het eerste geschreven bericht over de Germanen is dan ook geen Nomaden-Epos, maar een Boeren-Tragedie.

HET SCHELDWOORD DER AFTANDSCHEN

Dat is dus de oorsprong van de leugen over ons voorgeslacht: de humanistische klakkeloosheid waarmee Romeinsche berichten werden aanvaard.
Dat de Romeinen de Germanen als „Barbaren" bestempelden was overigens niet nieuw en bovendien begrijpelijk: de Romeinen zagen in de jonge Germaansche volken den doodsvijand van hun door en door decadente wereldstadbeschaving. Zij voelden dat dit vruchtbare boerendom het steriele, gekunstelde Rome moest overwinnen. Zij verdedigden en verontschuldigden zich met het slagwoord: „Barbaren", dat door heel de geschiedenis het machtelooze scheldwoord is gebleven van den krampachtig om zich heen slaanden decadent.
Reeds de Grieken noemden in hun verval-tijd de Macedoniërs en de Romeinen „barbaren". Nu waren de Romeinen aan de beurt om zich van dit woord te bedienen.

KERK-POLITIEK

Zien wij tenslotte niet over het hoofd, dat de middeleeuwsche christelijke kerk zeer politiek pionierswerk heeft verricht om làng voor de humanisten de waan van het barbarendom ingang te doen vinden. Hoe zwarter immers de vóór-christelijke tijden konden worden afgeschilderd, des te stralender zouden de gekerstende perioden er tegen afsteken en hoe grooter leek de verdienste der kerk.
Ook dit is een niet te onderschatten factor om te begrijpen hoé misteekend het beeld is, dat wij opgediend kregen als de natuurgetrouwe weergave van ons voorgeslacht.

WETENSCHAP BRENGT LICHT

Ondertusschen heeft de wetenschap iets anders ontdekt, n.l. een welgeordend, hoogontwikkeld en akkerbouwend volk, dat Germanië bewoonde.
Daar waren de plantkunde, de volkenkunde, de rechtswetenschap en wat niet al meer, die ieder op hun gebied tot geheel andere gevolgtrekkingen kwamen dan de klassieke schrijvers.
Het bleek onzin, dat het vóór-historische Germanië met oerbosschen en moerassen zou zijn bedekt geweest. Want een oerwoud biedt geen levensmogelijkheid aan grootere volken, het levert slechts karige bijvoeding zoodra de bevolking dichter wordt. Evenzoo is het met de jacht: daar kunnen geen groote volken van bestaan.
En wat leeren de bodemvondsten? Dat Germanië reeds in den jong-steentijd dicht bevolkt was en in den bronstijd zelfs in vele gebieden nog dichter dan nu! In den IJzertijd is de bevolkingsdichtheid zoo groot, dat geweldige stroomen menschen moeten afvloeien.
Reeds dit alleen wijst op regelmatige en verzekerde voedselbronnen, m.a.w. op een algemeen verzorgde akkerbouw.
Het bodemonderzoek heeft dit stap voor stap bevestigd.

GEHEIMEN VAN DEN STEENTIJD

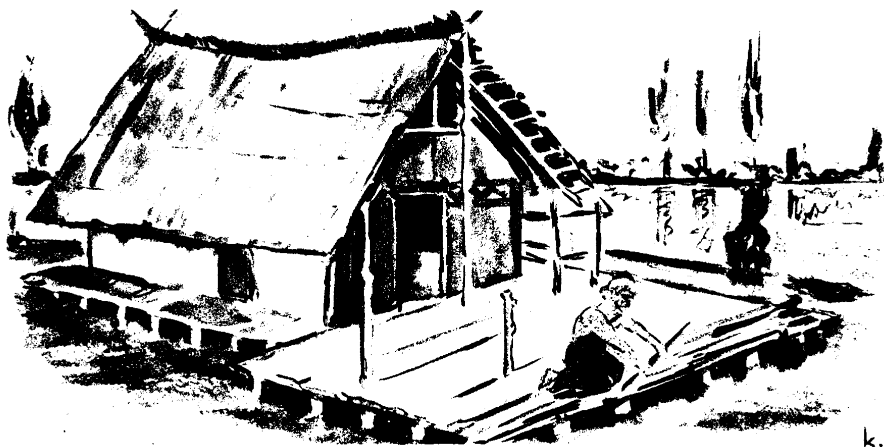
In 1854 werd bij een ongewoon lage waterstand het bestaan ontdekt van overblijfselen van paalwoningen in de Zwitsersche meren. Woningen boven het water — dus visschers en jagers!, juichten de voorbarigen. Mis, bij nader onderzoek bleek dat deze jongsteentijd- en

bronstijddorpen door echte boeren waren bewoond! Bovendien bleek dat in dien tijd de woningen niet in het water, maar aan den oever hadden gestaan. Van deze oertijdboeren zijn drie soorten brood teruggevonden (de Romeinen kenden aanvankelijk slechts brij en grutten) en wel in zulke hoeveelheden, dat men de stukken als „souvenirs" aan de toeristen verkocht.
Verder bleken deze steentijdboeren rund, varken, schaap, geit, paard en hond als huisdier te hebben gehouden.
Veelvuldig waren de gevonden akkerbouwwerktuigen en zaaigereedschappen. Wagenladingen half verkoold graan vond men in het door brand verwoeste paaldorp Robenhausen, dat in een geheel verturfd moeras werd herontdekt. Men vond er tot ieders verbazing voorraden tarwe, spelt en andere gerstsoorten, egyptische tarwe, trosgierst en kolfgierst. Men vond vlas, dat niet alleen voor het weven van zeer fijn linnen werd gebruikt, maar waarvan de korrels ook voor de lijnolie-bereiding werden benut, evenals die uit de eveneens verbouwde papaver.
Dr. Hans Reinerth heeft aan deze eerste kweekplantenvondsten nog een heele reeks toegevoegd, door de ontgraving van het Federmeer moeras in Württemberg.
Daaruit weten wij nu, dat de boeren die in de paalwoningen huisden een dozijn graansoorten tegelijk hebben verbouwd, hetgeen mèèr is, dan men op het oogenblik in een of andere streek bij elkaar zou kunnen vinden!
Verder blijkt, dat de steentijdmensch ook reeds aan tuinbouw deed. Hij kweekte wortelen, witte peen, erwten, boonen en linzen. Kleine appel- en perensoorten vond men ook al, die blijkbaar deels voor het directe gebruik, deels voor het drogen en zelfs voor mostbereiding waren gebezigd. Pruimen en kersen kwamen er eveneens voor.

In den lateren bronstijd kwam ook de haver uit het Noorden naar de paalwoningdorpen, maar de intocht van de rogge, die daar tot het voornaamste broodkoren was geworden en de dichte bevolking pas mogelijk heeft gemaakt, hebben zij niet meer meegemaakt. Dat wat de steentijd betreft!

KWEEKEN — EEN OEROUDE KUNST VAN HET NOORDRAS

Tweeduizend jaar vóórdat de Romeinen een flauw idee hadden van het leven over de Alpen, woonden daar hoogontwikkelde boeren, die vee hielden, huisdieren en planten kweekten.
Ja kweekten! En kweeken is een heele kunst. Men kan maar niet zoo uit een magere, wilde plant een voedzame kweekplant maken. Als men bijvoorbeeld van wilde gierst de grootste korrels kiest en deze op bemesten grond zaait, ontstaat reeds in het tweede jaar een plant die veel meelrijker is. Het lijkt dus eenvoudig om uit onkruid een voedselplant te kweeken. Ja — zoolang de halmen nog groen zijn!

Een Germaansche nederzetting uit den steentijd, naar vondsten bij het Federmeer-moeras.

Maar als de oogst rijp wordt beginnen de moeilijkheden, want het gewas rijpt erg ongelijk: halmen die vlak naast elkaar staan verschillen soms drie weken, ja in dezelfde aar vallen reeds korrels uit, terwijl de andere nog melkachtig zijn! Probeer daar eens mee te oogsten! De steentijd-boer had er dus heel wat kijk op, dat hij ook deze dingen wist te overwinnen.

HET GEHEIM VAN DE EIKELOOGST

Dan is daar nog het geheim van den eikeloogst. In den lateren bronstijd, toen de boerenmenschen reeds de hoogste eischen stelden aan hun lichaamsverzorging (de vrouwen verzorgden haar nagels reeds met keurige nagelgarnituurtjes van brons en hadden er veel moeite voor over om zeer zware sieraden te dragen) en een hooge handwerkcultuur bezaten, aten zij niettemin zeer veel eikels.
In het ontgraven dorp Buch is een pan met aangebrande eikels teruggevonden. En niet de ook nu zeer eetbare vruchten van den Oostenrijkschen eik, maar de gewone inheemsche eikels, die ons door hun hoog looizuur gehalte afkeer inboezemen. Hoe zit het daarmee? Verstond de bronstijd-boerin de kunst om deze eikels zoo toe te bereiden dat zij ontbitterd werden, zooals men in de 16e eeuw nog lupine op tafel bracht? Of maakte een heel ander voedselgebruik die menschen ongevoelig voor het looizuur? Het is mogelijk, want de paalwoningboer at in groote hoeveelheden de bessen van de zwarte Nachtschade, die ons nu hoogst vergiftig voorkomen.

OORSPRONG DER GROENTENTEELT

Hoe dit ook zij, reeds de steentijdmensch heeft de kunst verstaan uit de wilde wortelen inplaats van een eenjarig een tweejarig gewas te kweeken. En hij heeft den grondslag gelegd voor al die verschillende bladgroenten, die wij als „kool" samenvatten.

Agrarische werktuigen uit den steentijd, o.a. een wan en dorschknuppels. Vondsten, bewaard in het veen.

Is het dan een wonder, dat later de oude Plinius niet uitgepraat raakt over de voortreffelijke hoedanigheden van den Germaanschen suikerwortel, die in Rome beroemd was, vooral de soort uit de buurt van Krefeld. Er waren stammen in Germanië die de Romeinen met deze suikerwortels betaalden, omdat zij het gemunte geld afwezen. Keizer Tiberius vond de Germaansche asperges lekkerder dan die bij zich zelf thuis. Hij zag ze in groote velden kweeken en maakte toen ook kennis met den suikerwortel, dien hij jaarlijks langs den grooten postweg naar Rome liet komen. Dat was acht jaar voor het begin onzer jaartelling.

VREEMDE NAMEN

Vele vruchten en werktuigen hebben later zuidelijke namen gekregen, leenwoorden voor oud-bekende zaken. Dat is waar, zooals het woord „kers" van latijnschen oorsprong is. Maar duizenden jaren voordat Luculles een bijzondere kweekkers meebracht uit Azië, groeiden reeds gekweekte kersen in de tuinen der steentijd-boeren benoorden de Alpen.
Het waren deze zelfde boeren die reeds sikkels gebruikten, die naar den vorm nog heden zeer bruikbaar er uit zien. Toch is het woord sikkel uit Rome afkomstig. Ja, het wóórd. Maar lang vóór de Romeinen hun massa-product mèt de naam naar Germanië uitvoerden, goten de Germanen van den bronstijd hun bronzen sikkels, waarvan wij nog de modellen èn de gietvormen bezitten!

SCHAAMTE EN FIERHEID

Waar blijft de barbarenleugen?
Is zij niet onze eigen schande geworden? Veel immers, wat ons voorgeslacht in vreugdevollen arbeid van vele geslachten heeft opgebouwd is vernietigd en verloren gegaan.
Zij kweekten planten, die nu slechts verwilderd en onbruikbaar voorkomen.
Zij haalden geneeskracht uit kruiden, die nu als onkruid verwaaien.
Hun wijsheid is onder vreemde invloeden opgegaan in niets.
Hun stoffelijke cultuur werd vertreden en hun spoor door de eeuwen uitgewischt.
Maar één ding is zeker: zij verstonden het de krachten in hun bloed en in hun bodem te gebruiken als geen ander volk ter wereld. Zij hebben een schoonheid, een vreugde en een zin in het leven gekend, waar ons leven ontworteld en toevallig bij aan doet.
Daarom rest ons nog dit eene: ons te bezinnen op den boer, die onze voorvader is en hem te volgen in de verbondenheid van zijn bloed met onzen bodem.
En in dit verband is de vraag, waarvandaan dit of dat dier, deze of gene plant, tot hem gekomen is, reeds minder belangrijk geworden, sinds wij kennis hebben gekregen over de oudste trektocht van den Noordras-steentijdmensch. Want die tochten rijkten tot de grenzen van de huidige Europeesche cultuurgemeenschap en ver daarbuiten. Een uitwisseling van kundigheden bleef dus binnen de bloedverwantschap en hart en vernuft van den vooruitgang bleven steeds binnen het oorspronkelijke Noord- en Midden-Europa omvattende vaderland van ons voorgeslacht.

't BOERHOORN GIET...

kwan volk, 't mut weez'n!

24

Harm Lebbing zien Mans reed „op 't ol paerd deur 't loeg" en blies wat hij kon op de gedeukte koperen hoorn, twee lange gerekte tonen, die ver te horen waren in de stille morgenstond.
Als het boerhoorn — de Drenth heeft aan het woord den onzijdigen geslachtsvorm gegeven — klinkt, dan is dat een gebiedende stem, waaraan gezwind gehoor gegeven dient te worden. De volksgemeenschap roept en dan is er geen persoonlijke zaak zoo gewichtig, dat zij zonder meer voorgaat. De „boerplicht" is nummer één. Natuurlijk, de volmachten kunnen ontheffing geven als dringende omstandigheden dit noodig maken, maar wet is wet en waar geblazen wordt, daar heeft „de boer", dat wil zeggen, de gezamenlijke manschap van het dorp (de boerschap), maar te komen.
— 't Boerhoorn giet — kwan volk, 't mut weez'n.

HET BOERHOORN ROEPT!

Dezen morgen had de roep van het hoorn betrekking op het gewone „boerwarken" aan den weg van Gees naar Hessel (Oosterhesselen) en om zes uur trokken ze op uit de verschillende hoeven, gewapend met de schop en drie van de grootste boeren met het paard en wipkar voor het noodige zandvervoer.
Harm Lebbing als oudste der volmachten had er de leiding bij en zijn deskundig oog overzag, waar „geslicht" (gelijkgemaakt) moest worden en waar een bocht wat rechter diende te worden getrokken.
Het ging er gemoedelijk toe, maar waar de gemeenschapsplicht natuurlijke zaak is, daar wordt ook zonder straf optreden gewerkt met lust.
En zoo was het „boerwarken" een genoegelijk karwei, waarbij de arbeid zelf het loon gaf voor de lichamelijke inspanning.
Eeuwenlang is dat zoo geweest en de boeren van Gees hebben nooit anders geweten, zooals de boeren van heel Drenthe niet anders wisten. Zij onderhielden hun verkeerswegen, geroepen door het boerhoorn, maar zij bouwden ook samen de woning voor een jong paar uit de boerschap, dat zich op een nieuwe plaats in de marke vestigde. Het boerhoorn ging en dan kwamen ze met tien, twaalf wagens en haalden het hout en de steenen van verre, zij stonden den timmerman terzij en zij dronken samen een borrel als het richten gedaan was en de breede spanten stonden op hun plaats, zoodat het dak gemaakt kon worden.

OOGST GETOET

Ook bij den korenoogst, het allerbelangrijkste gebeuren in het boerenjaar, omdat het daarbij ging om het brood voor het volk, liet het boerhoorn zich niet onbetuigd.
Wie zal zeggen, hoe dat zoo geworden is? Dat heeft geen boer zich ooit afgevraagd; het was naar „'t old gebroek" en daar hield men zich aan. Niemand begon met het maaien van de rogge, voordat het hoorn het sein gaf. En het hoorn berustte bij de volmachten — vier in de grootere dorpen: één uit het Oost-, één uit het Zuid-, één uit het West- en één uit het Noordeind —, die bepaalden, wanneer de graad van rijpheid een duurzaam en wel bakbaar graan waarborgde. Niet ieder voor zich maakte dat uit; de volmachten waren de verantwoordelijken voor het heil van de boerschap — oorspronkelijk de sibbehoofden? — en zonder hun leiding gebeurde er niets van belang.
Maar hadden zij, na nauwkeurige beproeving op verschillende eschakkers, bevonden, dat het koren rijp was, dan ging de houder van „het hoorn" — dat van jaar tot jaar met de zon om aan een ander der volmachten werd toevertrouwd — op den aangegeven morgen rond en blies: toe-et — toe-et!
En de boeren, die met spanning daarop wachtten, zeiden: — Kwan jongs —. 't boerhoorn giet, 't mut weez'n. De hekken werden van de eschwegen verwijderd en „de bouw" begon. Help man, help vrouw is het in oogstdagen. Er werd gewerkt, tot het hoorn de rusttijd aangaf en de rusttijd duurde tot het hoorn weer geblazen werd. Zoo ging het gelijkmatig op; daar waren geen enkelingen elk op eigen akker naar eigen zin en wil aan 't werk, daar waren volksgenooten aan een gemeenschappelijke taak bezig onder de vaste leiding. Nu is dat alles anders geworden; het boerhoorn heeft geen zeggenschap meer, behalve in enkele kleine dorpjes in midden-Drenthe, waar „de nieuwe tijd" nog nimmer het volksche wezen van de Saksenstammen heeft kunnen overwinnen. Maar nu moeten dan ook de ambtelijke landbouwconsulenten in de kranten ertegen waarschuwen, dat men niet te vroeg gaat maalen uit verkeerde zucht, de eerste te willen zijn.
— Och, zeggen wij, als we zoo'n vermaning lezen, och, geef het oude boerhoorn weer macht als de stem der gemeenschap en het komt terecht.....
't Boerhoorn giet.....

STEM DER GEMEENSCHAP

Harm Lebbing ging ermee rond, als er boervergadering was voor het benoemen van een nachtwacht, een schaapherder, een schoolmeester in latere jaren. Of als de boer beslissen moest of toestemming kon verleend worden tot „eigendomsoverdracht van marke-waardeelen", het vervreemden van een erf in de boerschap, hetgeen aan straffe regels van het landrecht gebonden bleef tot het volksvreemde totale persoonlijke eigendomsrecht daarin verandering brachten.
Zoo is het Drentsche boerhoorn, dit kenmerkende symbool van het oer-eigen volksche leven, de stem der gemeenschap geweest van lang voordat het een koperen hoorn kon zijn af. Vóór den Bronstijd zal men de horen van een rund gebruikt hebben of men sneed hem, gelijk de Twentsche Midwinterhorens, uit hout. Hij vervulde zijn taak in het werkleven, maar zonder twijfel ook in het geestelijk leven en zal zeker geblazen zijn op de hoogtijden, als onze voorvaderen zich verzamelden op de heilige plaatsen om uiting te geven aan hun ingeschapen Godsgeloof.
En wanneer het volk bedreigd werd in zijn bestaan en de ploeg moest worden verwisseld voor het zwaard om den eigen grond te verdedigen en hof en haard te beveiligen tegen vreemden inval, dan heeft de roep van het boerhoorn geklonken, dringender dan ooit en hebben zich de weerbaren met eenzelfde: — Kwan, 't mut weez'n — opgemaakt ten strijde, als waarmee zij opgaan tot den oogst. De geschiedenis van „het hoorn" is nooit geschreven, voor zoover wij weten. Het boerenvolk was niet vaardig ter penne, maar bovendien, het vanzelfsprekende behoefde niet te worden op schrift gesteld; papieren wetten en regelingen heeft een naar vaste en natuurlijke wetten geordende gemeenschap niet zoozeer noodig.

NOG WORDT 'T HOORN GEHOORD

Belangrijker trouwens dan een nauwkeurige teboekstelling van zijn beteekenis in het verre verleden is het feit, dat er nog dorpen zijn, waar het boerhoorn gehoord wordt in den landelijken morgen of den stillen avond, ten teeken van begin en einde van den arbeid, ten oproep tot een vergadering of ter verkondiging van het onheil van een brand.
Want dit standhouden, ondanks kranten, waar in aankondigingen thans plegen te worden gedaan, ondanks stoomfluiten van zuivelfabrieken, die den tijd aangeven waar dorpsklokken ontbreken, ondanks de hedendaagsche bestuursregelingen, die aan boerschap en marke weinig plaats overlieten, is het een verheugend bewijs voor de trouw aan het volkseigene. Een trouw welke het uitgangspunt kan en zal zijn voor het herwinnen van een volkseigen wezen en het herstellen van een innerlijk sterke gemeenschap, die in haar uiterlijke verschijningsvormen weer veel zal kunnen opnemen, waarvan het boerhoorn door de eeuwen heen sprak, maar dat vreemde machten probeerden uit te bannen.

D. v. d. Bospoort
Emmen, Oogstmaand 1940.

25

Jan Abbing blaast 't Boerhoorn van Gees (Drenthe)

OOGST TIJDENS DEN BOEREN TREK

een doelmatige huishouding voor bijzondere omstandigheden

Behalve Tacitus hebben ook andere klassieke schrijvers mededeelingen gedaan over de Germanen, zooals Caesar, Strabo, Pedo, Mela en Plinius Secundus. Het belangrijkste werk is ongetwijfeld Tacitus' „Germania", welk boek in het jaar 98 verscheen en waaruit we ons, hoewel niet altijd even juist, toch een beeld kunnen vormen van de Germaansche oudheid. Een beeld, dat evenwel aan de hand van de vondsten hier en daar eenige rechtzetting behoeft.
Want juist het wetenschappelijk onderzoek heeft ons de laatste jaren een beter oordeel doen vormen over de Germanen.
Niet alleen dat hun zeden en gebruiken, hun woon- en leefwijze ànders waren dan wij op de schoolbanken vernamen, wij hebben nu ook een inzicht waarom dit alles noodzakelijk anders *moest* zijn.

CÆSAR SCHREEF...

Want het belangrijkste van de nieuwe wetenschap is, dat zij ons deed inzien, dat de Germanen geen zwervende nomaden waren, maar bodemvaste boeren. Dit wil zeggen: menschen met een hoogontwikkelde boerencultuur, in den landbouw niet alleen gevorderd, maar ook met hooge rechtsopvattingen, zuivere zeden en een diepe opvatting van eer en trouw.
De oud-Germaansche boerengemeenschap was gevestigd in weerbare dorpen, gevormd door ruime en stevige huizen, de landbouw verschafte rijke oogsten en de welstand drukte zich ook uit in een voorname en schoone kunstnijverheid.
Allemaal dingen, die alleen in rustige, vast gevestigde, vredelievende gemeenschappen kunnen ontstaan en bloeien.
Het doet dan ook op het eerste gezicht vreemd aan om in Caesar's vierde boek over de Gallische oorlogen te lezen:
„Het volk der Sueven is verreweg het grootste en strijdlustigste onder alle Germanen. Honderd gouwen moet het bezitten; iedere gouw levert jaarlijks duizend krijgers, die men om oorlog te voeren naar het buitenland stuurt. De anderen, die thuis zijn gebleven, zorgen voor het onderhoud van de vertrokkenen en de achtergeblevenen. Het jaar daaropvolgend wordt er omgewisseld: dan gaan dezen onder de wapenen en blijven genen thuis. Zoo kunnen de akkerbouw en de zorgvuldig voorbereide oorlog zonder onderbreking worden voortgezet. Maar afgepaald land als persoonlijk eigendom komt bij hen niet voor en langer dan een jaar mag niemand op dezelfde plaats blijven en den akker bebouwen......"
En in het zesde boek wordt over alle Germanen in het algemeen geschreven:
„Niemand heeft een bepaald stuk land, niemand bezit een eigen bodem. De ambtmannen en vorsten verdeelen ieder jaar onder de Sibben, gezinnen en gemeenten zooveel van de velden als hun goeddunkt; een jaar later moeten ze naar een andere plaats vertrekken......"

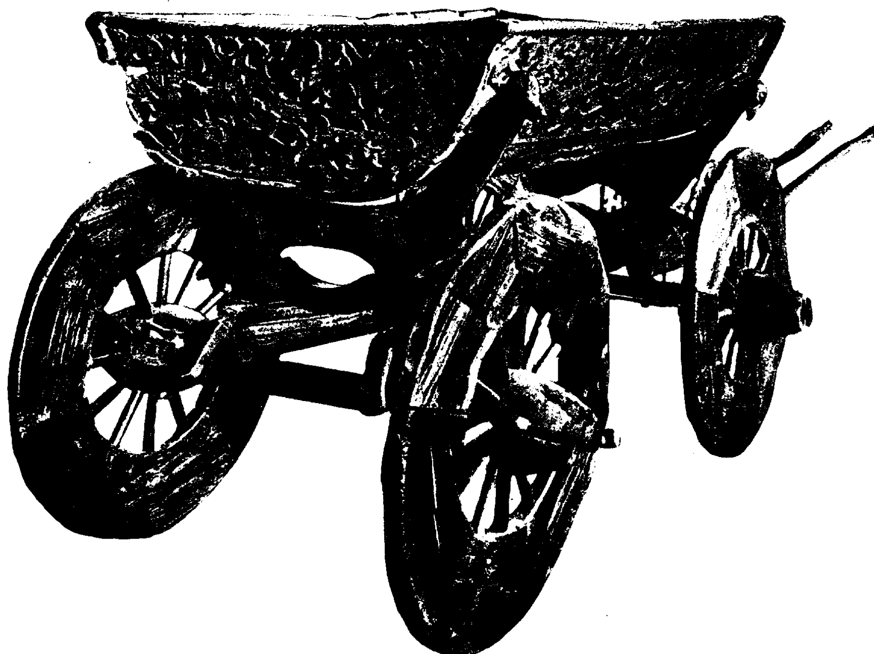
EEN VREEMD GEVAL?

Dit is een vreemd geval. Het lijkt op voorbeeldelooze knechting op grenzenlooze willekeur en strijdt tegen alle nieuwe opvattingen van Germaansch boerendom en hun gebondenheid aan den bodem.
Het druischt niet alleen tegen den boerenaard in, maar evenzeer tegen krijgsmansaard. De soldaat immers zou bij zijn terugkomst niet eens meer zijn huis terugvinden, zooals hij het achter had gelaten.
En wat moest er zoo van den landbouw terecht komen? Waar blijft ook het religieuze leven om het heilig haardvuur?
Niets zouden wij van dit alles begrijpen, als wij den boeren*trek* der Germanen niet kenden.
Want hier ligt de oplossing: deze beschrijvingen krijgen pas zin, als wij ze zien als wat zij zijn: min of meer de werkelijkheid benaderende berichten van Caesar's waarnemers over een volk, dat bezig is te *trekken*.

EEN GEWELDIGE ONDERNEMING

Wat beteekent zoo'n Germaansche trek? Wij kunnen daar pas iets van begrijpen, als wij dien trek opvatten als een boeren-volksverhuizing, als een oneindig ingewikkelde, zorgvuldig voorbereide en zwaarwichtige onderneming. Want nomadiseerende herdervolken, die gewend zijn, haast zonder bagage er op uit te trekken, konden als een stormwind over Europa snellen. Een enkel jaar was voldoende om van Oost naar West te golven; dit is genoegzaam meermalen bewezen.
Maar het Germaansche boerenvolk trok ànders. De boeren wilden naar hun aard àlles meenemen. Niet alleen vrouwen en kinderen, maar ook het huisraad in heel zijn omvang en heel zijn zwaarte. Breede ossenwagens werden boordevol geladen, het vee erachter gedreven, zelfs varkens, die zich niet laten drijven, werden meegevoerd. En zoo zette de onafzienbare stoet zich in beweging.

Men moet zich dat indenken: het geknars van de wielen, het knallen der zweepen, het gekreun der houten wagens, het huilen der kleine kinderen, het gezang of het geschreeuw der voerlieden, het gebrul van de dieren. Wat een geweldige beweging! Denk aan de ruiters, die den tros moeten beschermen, aan de voorhoede der beste krijgers en stel u voor hoe zoo'n volksverhuizing als een kilometerslange slang voortkruipt over bergen, door dalen en bosschen, door rivieren en bergpassen.
Vergeet niet, dat men opbreekt om niet meteen in een leeg land te komen, maar dat men bewoonde streken door moet, wellicht zelfs vijandige gebieden. Dat men zijn doortocht òf bevechten òf koopen moet. Maar men heeft geen keus, men moèt — want het eigen land is te klein geworden en het is besloten, dat een deel vertrekken moet. Zoo niet, dan staat de honger, de dood, voor de deur.
Neen, men heeft geen keus en daarom werden

26 Oud-Germaansche wagen, een schoone vondst uit een koninklijk graf uit het zuiden van Zweden

eigen huis en hof verlaten, daarom werd het heilig haardvuur in ijzeren potten geschept en opgeladen.
Men trekt......
De tocht gaat langs de weinige groote wegen, langs rivieren en over vlakten, want het is onmogelijk om er op goed geluk maar op los te rijden of langs ongebaande wegen te gaan. Men kan den vijand niet ontwijken — het is een geweldige onderneming.

Er moet ook voor eigen voedsel gezorgd worden, want men kan niet voor een heel volk onderweg aankoopen doen.
Maar men kan voor zoo'n langzamen trek, die stap voor stap gaat en steeds weer oponthoud heeft, niet alles meenemen.
Daarom moet er onderweg voedsel gemáákt worden. Gezaaid en geoogst. En zoo gebeurt het ook. In het vroege voorjaar, als de wegen begaanbaar werden brak men op, ergens in het Noorden. Van Maart tot Mei trok men dan zuidwaarts. In begin Juni moest een geschikte verblijfplaats zijn bereikt.
De leider van den trek, de man, die voor alles en allen verantwoordelijk was, die tot heil van het geheel recht uitoefende en regelde, verdeelde het land onder zijn volgelingen en wees den sibben het hunne toe.
Men koos daartoe gaarne wilde, onbewoonde bosschen. De boomen werden omgehakt, de stammen voor houtbouw benut en de takken verbrand tot asch. Deze asch werd in den grond gehakt en in dezen bodem werd zomerkoren gezaaid, een gerstsoort, die in 70 tot 80 dagen rijpte. In Augustus kon met den oogst begonnen worden. De wintermaanden bleef men ter plaatse, om het volgend voorjaar weer op te breken.
Ondertusschen was een deel van het volk vanzelfsprekend steeds in de weer om de nederzetting te beschermen. Zij trokken in de omgeving rond en bereidden de volgende etappe van den voorjaarstrek voor. Natuurlijk werden ook deze menschen uit de opbrengst van den oogst gevoed.

Hoe anders zien nu Caesar's mededeelingen eruit, als men weet wat erachter steekt! Geen sprake van willekeur, maar een leiderschap vol groote verantwoording. Geen oorlogzuchtig volk, maar een volk in nood, op zoek naar nieuwe levensruimte. Geen verwaarloosd of primitief soort akkerbouw, maar een doelmatige „Kriegswirtschaft", een oorlogshuishouding voor bijzondere omstandigheden!

„VER SACRUM"

Dit is wat de wetenschap ons leert van oogst tijdens den trek, een van de geweldigste ondernemingen uit de Germaansche oudheid.
De Romeinsche schrijver Livius heeft ons een gebruik van de oud-Romeinsche patriciërs overgeleverd, n.l., om in tijden van nood, aan Mars of Jupiter te wijden: al wat aan vruchten, vee en menschen in het voorjaar, in de „Ver Sacrum" (d.i. Heilige Lente), is voortgebracht. Deze menschen zouden dan later — op hun 21ste jaar — moeten wegtrekken. Want „wijden" is bij de aan de Germanen verwante volken — zooals ook de oorspronkelijke Romeinen dat waren — niet offeren; zij, die aan den God gewijd waren, zouden trekken, met het gewijde vee.
Hoewel Ver Sacrum later voornamelijk religieuze beteekenis behield, bleven de patriciërs daarbij vasthouden aan de data 1 Maart tot 31 Mei.
Daardoor nu is het ons mogelijk, zooals Walther Darré heeft opgemerkt, om in het gebruik van de Ver Sacrum de oorspronkelijke kern te ontdekken: den Indogermaanschen boerentrek, die eens de voorouders der patriciërs naar de oevers van den Tiber bracht. Daar hadden deze data geen zin meer; zij zijn een herinnering uit den trektijd, toen zij nog benoorden de Alpen woonden.

Nico de Haas

OP DEN GERMAANSCHEN AKKER

WAT BETEEKENDE HET DRIESLAGSTELSEL?

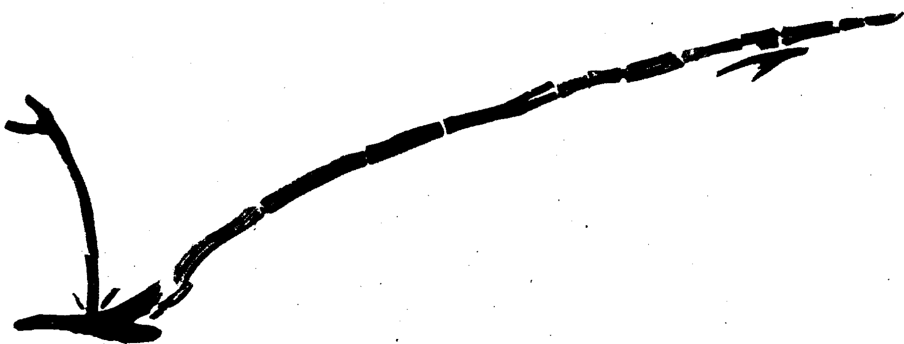
• • • • •

EEN OEROUDE GEMEENSCHAPSHUISHOUDING EN WAT DAAR BIJ TE PAS KWAM

Nu wij de berichten van Romeinsche schrijvers beter hebben leeren beoordeelen en het fabeltje van de Germanen als nomaden als een leugen hebben leeren doorzien, kunnen wij de feiten die ons van den Germaanschen akkerbouw bekend zijn ook beter naar hun beteekenis begrijpen. Zoo moeten wij vooral niet vergeten, dat het boerenbedrijf in dien tijd een gezinsbedrijf was. Er werd zooveel verbouwd, als er voor eigen gebruik noodig was, want steden ontbraken nog en er kon dus geen overschot naar „de stad" worden gebracht. Ook het geldverkeer ontbrak nog. Niettemin moet men zich de zaak niet al te eenvoudig voorstellen. Het is gewoonte, om over het „drieslagstelsel" bijvoorbeeld zeer geringschattend te schrijven. Dit is onjuist en wij zullen aantoonen waarom.
Vanaf het oogenblik, dat ons iets naders omtrent hun akkerbouw bekend is, leeren wij bij de Germanen het zoogenaamde „drieslagstelsel" kennen en wel zoo nauw verbonden met de Germanen, dat wij dit systeem door de heele Germaansche geschiedenis kunnen volgen.
Het blijkt zoo met den Germaanschen aard verbonden te zijn, als bijvoorbeeld ook het Germaansche recht, dat eveneens diep in ons gemeenschapsgevoel is geworteld.
In de Germaansche wereld was het drieslagstelsel in den historischen tijd dan ook zoo vanzelfsprekend en algemeen, dat Karel de Frank er bijvoorbeeld niet aan dacht er iets bijzonders in te zien of er iets in te willen veranderen. In zijn uitvoerige verordening betreffende de landgoederen vinden wij dan ook geen bijzondere aanwijzingen voor de landvoogden betreffende het drieslagstelsel.
Het wordt eenvoudig als bestaande en vanzelf sprekend aangenomen. Was het in dien tijd iets nieuws geweest, dan zouden wij er in die verordening ongetwijfeld uitvoerige beschouwingen en voorschriften voor hebben gevonden, zoowel wat betreft de uitvoering alswel over de invoering van het systeem.
Maar ook de taaiheid waarmede het stelsel nog duizend jaar nà Karel den Frank bleef gehandhaafd, toont aan dat het gewild en naar Germaanschen aard was. Pas Engeland, dat den bodem ondergeschikt maakte aan de geldhuishouding, heeft in de afgeloopen eeuw deze ontwikkeling beëindigd. (De gedachtelooze wijze waarop Engeland zijn eigen boerenstand vernietigde, heeft dit land in één eeuw zoo van den Germaanschen aard vervreemd, dat het zich wezenlijk buiten de Noord-Europeesche volksgemeenschap heeft geplaatst.)
Maar — wat *is* eigenlijk het drieslagstelsel?

HET DRIESLAGSTELSEL

Welnu, bij het drieslagstelsel wordt het akkerland in drie deelen verdeeld, waarvan afwisselend het eene voor weiland diende, het tweede met winterkoren en het derde met zomerkoren werd bebouwd.
De weide wordt 's zomers een keer met den ploeg bewerkt, om het land voor het zaaien geschikt te maken en het winter- en zomerveld werd na het binnenhalen van de oogst als weiland gebruikt.
Weiden en stoppelvelden werden gemeenschappelijk door het geheele dorpsvee afgegraasd; iedere boer had in ieder veld een stuk land en was gebonden om dit naar de eischen van het drieslagstelsel te bewerken.

De oudste ploeg ter wereld werd in 1927 te Walle bij Aurich in Oost-Friesland gevonden. Het werktuig is tusschen 4000 en 6000 jaar oud en behoort tot den steentijd

Dit alles is alleen van uiterlijke beteekenis, er is een diepe gemeenschapszin achter verborgen. Want het drieslagstelsel is niet bestemd voor den eenling. Het ontplooit zich pas als gemeenschappelijk bedrijf van een tot arbeidsverbond aaneengesloten kring van boeren.

ENKELING EN GEMEENSCHAP

Het Germaansche drieslagstelsel kan dan ook niet vergeleken worden met de andere „bedrijfssystemen" uit de leerboekjes. Het is geen korenbouw op drie naast elkaar liggende stukken grond, zooals ook hier en daar in het Oosten voorkomt.
Het is iets geheel anders en staat ook veel hooger. Het was een stelsel, dat niet alleen ongeveer tweeduizend jaar in de behoeften van de vroegere volkshuishouding op schier volmaakte wijze voorzag, maar tevens een stelsel dat als een eenvoudige machine door de noodzaak van het boerenbedrijf op gang werd gehouden met de zekerheid van een natuurwet, dat het bouwland tegen verkleining en versplintering beschermde en tevens de arbeid van de afzonderlijke boeren met ijzeren strengheid in het oog hield.
In het einde der 18e en in de eerste helft van de 19e eeuw werd dit stelsel door de landbouwwetten van zijn volkshuishoudelijke beteekenis beroofd, het stelsel verdween als werksysteem maar de sporen ervan zijn nog overal duidelijk te herkennen.
Bij het oud-Germaansche drieslagstelsel ging het nu zoo toe, dat alle boeren van een dorp aaneengesloten waren in een Veldgemeenschap, die zoo werkte, dat het geheele akkerbezit van iederen boer in drie deelen werd verdeeld; één deel weide, één deel voor zomer- en één deel voor winterkoren en wel dusdanig, dat alle zomerakkers bijeen, alle winterakkers bijeen en alle weidegronden bijeen lagen. Het eigen bezit van een boer lag dus op drie plaatsen uiteen. De „Velddwang" vereischte voorts gelijke en gelijktijdige bewerking en bezaaiing voor de bijeenliggende stukken.
Daar nu alle boeren tegelijk hetzelfde soort werk op dezelfde velden moesten verrichten had men een goed overzicht over ieders bekwaamheden, hetgeen een wedijver deed ontstaan die het geheele dorp ten goede kwam. Bovendien werd ieder jaar dezelfde hoeveelheid broodkoren verbouwd, daar steeds ⅔ van den grond in bewerking was. Daardoor moest iedere akker twee jaren vrucht dragen en kon het derde jaar rusten.
Wij zien, hoe steeds de enkeling zich naar de gemeenschap moest richten, hoe alles aan allen ten goede kwam.

Binnen dit strenge kader waren er overigens nog mogelijkheden genoeg voor den verbouw van allerlei gewassen. Niet alleen dat op het braak liggende land allerlei veevoeder kon worden verbouwd, maar ook verder was er verscheidenheid genoeg. Vermeldden wij niet reeds voor den bronstijd rogge, tarwe, spelt,

gierst, boekweit, haver en gerst? Reeds Plinius weet te vertellen dat havergrutten een belangrijk voedsel der Germanen waren.
En verder was er dan nog de tuinbouw met peulvruchten, zoals erwten, linzen en boonen. Plinius vermeldt verder dat men in bijna alle tuinen asperges kweekte, benevens wortelen en papavers, keukenkruiden en groenten, in het bijzonder kool.
Uitvoerproducten der Germanen naar Rome waren verder: veldsla, suikerwortelen, hammen en.... zeep, bereid uit houtasch en rundertalk.

Men heeft in het drieslagstelsel een soort bodemtyrannie willen zien, een kiem van het latere groot-grondbezit. Dit is historisch niet aannemelijk. Het drieslagstelsel kan niet hebben gediend om boeren te exploiteeren. Niet alleen dat de gedachte aan het uitbuiten van andermans werkkracht voor eigen baat vreemd was aan den oorspronkelijken Germaanschen geest, maar er was ook geen reden toe. Belastingen bestonden er niet (in de middeleeuwen spreekt men nog van een „bede", een verzoek) en de steden waren er niet om een groot overschot van broodkoren af te nemen.
Integendeel: het drieslagstelsel, dat onder toezicht van een Boermeester werd uitgevoerd, verplichtte den trage om op tijd het noodige werk te doen, het riep allen op tot denzelfden arbeid in edelen wedstrijd, maar het belette tevens den al te eerzuchtige om buiten het kader van het algemeen zich met buitensporige werkzaamheden op te houden. Daarbij kwam, dat alle braak- en stoppelland weigebied was voor het vee van de heele dorpsgemeenschap. Dat wat het drieslagstelsel betreft.

OERQUD CULTUURGOED

Een even hoog peil had alles wat rondom den Germaanschen akkerbouw was opgebouwd en er afhankelijk van was of er innig mee samenhing. Rund, paard, varken en gans waren in zorgvuldig geteelde soorten aanwezig. Vooral de sneeuwwitte ganzen waren bekend en het blanke dons werd in groote hoeveelheden naar Rome uitgevoerd.
Merkwaardige bijzonderheid: de Romeinen kenden geen boter en zij smaakten dit genot pas, toen zij met de „barbaarsche" Germanen in aanraking kwamen, zooals Plinius verhaalt.
Het gereedschap stond bij dit alles niet achter. De oudste ploeg ter wereld werd in Frieschen bodem gevonden en gedateerd op 4000 jaar voor het begin onzer jaartelling.
Behalve de „hakken" om den grond te bewerken, gebruikte men aanvankelijk wel een houten ploegschaar, die men door een paard of een os liet trekken. Weldra kwam echter het gebruik van een 60 centimeter lange steenen wig in zwang.
Natuurlijk kon daarmede de grond niet gekeerd worden, maar dit was met het drieslagstelsel ook niet zoo noodig, omdat de bodem in het braakliggende jaar voldoende door de natuur werd bewerkt.
Zoodra echter het brons bekend werd, gebruikte men ook plaatbrons om de ploegsteen te versterken en zoo ontstond weldra de grondkeerende ploeg.
Toen eindelijk de Romeinen tot den Rijn waren opgedrongen, ploegden daar de Germaansche boeren allang met den zwaren met ijzer beslagen ploeg met wielen, die de Romeinen weldra in Italië nabouwden om hun lichte hakploeg te vervangen. Ook hier was de Germaansche boer de meerdere.
Wat is er meer te noemen uit de veelheid van Germaansch boeren-cultuurgoed. De eg, om de aarde glad te maken? De groote ladderwagen? Of de mooie open speelwagen, vol sierlijk snijwerk? Of de tweewielige renwagens, waarmede de Germaansche boerenjeugd haar kracht en behendigheid bewees?
Een eindelooze inventaris van de oud-Germaansche hofstede doemt voor ons op, met prachtig huisraad, versierde schalen en potten, weefgetouwen, meelmolens, muziekinstrumenten, wapens en sieraden — maar genoeg er van.
Rest ons dit eene woord, deze eene bekentenis: onze voorouders die het groote Germanië bewoonden, kunnen wij nimmer hoog genoeg aanslaan!
Spannen wij ons dus in, om hun groote nalatenschap waardig te worden!

Nico de Haas

*

DE MENSCH EN DE NATUUR

*

LICHT EN SCHADUW OP DE OUDE HOEVE

*

PLOEGER IN DE OCHTEND NEVELEN

*

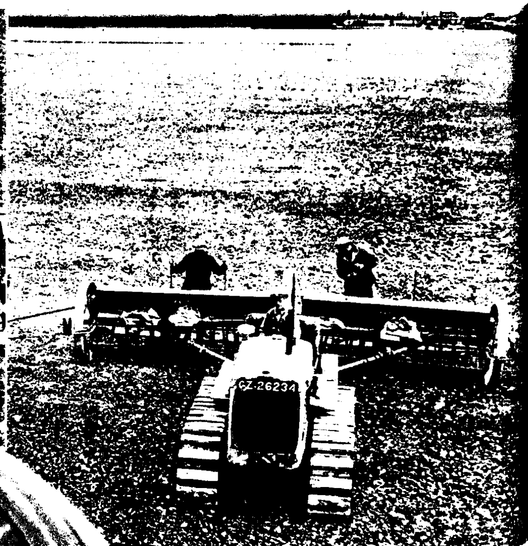
47

33

mensc

37

machin

41

42

43

den a

h en

34 35

ploegend en eggend

36

e op

38 39

zaaiend en maaiend

40

kker

44 45

bindend en dorschend

DE BOOZE EN ZIJN OOGST

Onze boeren zijn slim, verduiveld slim, mogen we wel zeggen, omdat ze soms den Booze te slim af zijn. Ge denkt misschien, dat dit niet mogelijk is, maar het is bewezen van wèl. Ik heb het zelf gehoord van een stokouden man, die allang in het voorkamertje van de oude lieden huisde — en zoo een liegt er niet om, zooals ge kunt begrijpen.

Goed dan. Er was dus een boer, die den duivel te slim af was. Dat ging zoo: Op zekeren dag liep deze boer om zijn erf, om de eekwal wat te verbeteren, of om een nieuwen staak voor de wendezuil te hakken (nauwkeurig weten wij dit niet), toen hem opviel, dat zijn hoeve wel wat klein was en zelfs hier en daar leelijk begon te verzakken.

Een van de paardenkoppen op het dak had zijn snuit al bij een storm verloren en de windveeren waren hier en daar al beursch van rotheid.

Alle duivels, bromde de boer, ik wou dat ik een ander huis had. Dat was tamelijk onvoorzichtig, natuurlijk. Want in die dagen riep men den Booze nog niet zoo maar ongestraft aan. De boer schrok dan ook geweldig toen op hetzelfde oogenblik een helsche gedaante voor hem stond, die stekend naar zwavel rook en met een rauwe stem vroeg, wat dat dan wel voor een huis wezen moest.

Maar aan den anderen kant was de boer toch weer niet zoo erg van zijn stuk gebracht, of hij wilde nog wel een kans wagen om onverwachts aan een beter goed te komen.

Hij keek daarom maar zoo goed mogelijk langs den Booze heen en vroeg naar de voorwaarden.

Wat hij vreesde, bleek waarheid. Het ging om zijn ziel en om geen haar minder. Integendeel, hij moest er nog den heelen oogst bij geven. Dan moet ik verhongeren, zei de boer, en baat het huis mij niet. Dat voelde de duivel ook. Daarom kon de boer volstaan met twee jaren achtereen een halven oogst te geven. Hetgeen een redelijk voorstel was.

Dat is goed, zei de boer weer, maar hoe staat het met mijn ziel?

Ja, die ben je kwijt, vond de Booze, tenzij ik den oogst niet aanvaard, dan hoef ik je ziel ook niet te hebben.

Dat is goed, meende de boer, maar laten we dan afspreken, dat ik zelf houd wat onder den grond zit en jij neemt, wat er boven uitgroeit. De duivel, die weinig kijk op het boerenbedrijf had, vond dat best en toen gingen ze onderhandelen over de boerderij die de duivel had te leveren.

De boer vroeg niet weinig, maar dat mogen wij hem niet kwalijk nemen, want ten slotte ging het om zijn ziel, nietwaar?

Het vierkante hout moest van eiken zijn en rusten op zware veldkeien. De ruiten moesten helder zijn en in looden strippen gevat. De beesten moesten er ruim bij staan en het dak dicht en dik zijn. Aan voor- en achtergevel moesten paardenkoppen den nok versieren en de vloer moest van kleine keitjes zijn in zuiver patroon gelegd. Er moest plaats voor veel hammen in de schoorsteen zijn en een vochtig kamertje voor den wever mocht niet ontbreken.

Wat had die boer een noten op zijn zang! Zóóveel tinnen borden moest de vrouw weg kunnen zetten, zóó groot moest de haal zijn, zóó breed de dubbele deuren, zóóveel eiken standers het dak schragen — er kwam geen eind aan.

Maar de duivel dacht aan den oogst, dien hij zou binnen halen en vond alles in orde. Hij liet een perkament halen en stelde de voorwaarden op, die de boer met zijn merk bekrachtigde. Haaay — dat was me een koop!

Toen de boer den volgenden dag wakker werd, lag hij in zijn nieuwe spul. Hij keek naar buiten door in lood gevatte ruitjes, hij klopte zijn pijp uit tegen eiken standers en zag de koperen ketel hangen aan een grooten haak. Daarop liep hij naar buiten en keurde het dak en de muren en de deuren. En hij zag, dat het in orde was en dat de Booze niet op een stuk hout of een voer steenen had gekeken.

Wat hem bijzonder genoegen deed, dat was de afwerking van de paardenkoppen. Trots en ongetemd staken die af tegen de wolken, alsof zij zich van het heele contract niets aantrokken. Dat was den boer naar den zin.

Want hij begon meteen met boerenlist het accoord te ontduiken: het eerste jaar zaaide hij knollen. En toen de Vorst der Duisternis na den oogst kwam om zijn deel te halen, kreeg hij slechts verlepte bladeren.

Wel tierde de duivel als een bezetene, maar hij kon er niets aan doen, het stond in de acte beschreven.

Dan doen wij het volgend jaar omgekeerd, raasde hij. En zoo geschiedde. Maar nu had de boer koren gezaaid. En toen de Booze kwam was de boer bezig met dorschen en bleven hem alleen maar de stoppels op het veld. Daarop werd de duivel zoo woedend, dat hij met een vreeselijk gegil in den akker wegdook — en de boer heeft hem niet meer gezien.

Want nu had de duivel immers ook het zieltje verspeeld!

(Bewerkt door Elkar Nickel)

HOE BOERENAARD VERGING...

48
49
50
51

De Noord-Veluwe geldt heden ten dage als een der meest starre en van alle aardsch vermaak vervreemde gebieden van ons land. De uiterst strenge doorvoering der Zondagswetten heeft vaak reeds aanleiding tot strubbelingen met anderen gegeven, het verbod, door de gemeenteraad van Harderwijk indertijd uitgevaardigd om vaartuigen op Zondag in de stedelijke haven het meren te beletten, heeft voor menig stedeling reeds de onmogelijkheid veroorzaakt, des Zondags rust en verpoozing te vinden van het drukke stadsgewoel in Gods heerlijke natuur in het midden van ons land. Kermissen zijn overal verboden, herbergen en café's zijn verplicht des avonds hun vensters af te sluiten met gordijnen om den eerzamen burger geen aanstoot te geven en een gezond strandleven is langs de IJsselkust geheel onmogelijk gemaakt door de verplichte sluiting van alle openbare gelegenheden op Zondag.

WERELDVREEMDE KLEURLOOSHEID

De vreemdeling, die hier doortrekt, krijgt slechts een indruk van wereldvreemdheid en „niet van deze aarde" zijn, die eerder past bij een Aziatischen kluizenaar dan bij den levensblijden en den het leven aanvaardenden geest van den Germaanschen boer, die de Veluwenaar toch van aard en afstamming, althans voor het grootste gedeelte, zeker is.
Wanneer men zich echter langere tijd vertrouwd heeft gemaakt met de menschen, die daar wonen, ziet men duidelijk, dat van ouds de toestanden hier geheel anders zijn geweest en dat ook hier in vroeger tijden de dorpsmuziek de dorpelingen met vedel en doedelzak ten dans noodde en dat ook hier op kermissen en volksfeesten de draaimolens lustig rondgingen, dat zang en jolijt niet vreemd waren, zooals bekend is uit de beschrijvingen in de oudere volksalmanakken, die ons een duidelijk beeld geven van het leven, zooals dat een eeuw geleden was.
Langzaam aan is door het drijven van meestal enkele personen, fanatiek en onverdraagzaam van aard, het boerenleven omgezet in het stugge en kleurlooze, zooals wij het heden ten dage kennen.

Door het inbrengen van den stadschen geest der 19e eeuw, werden eeuwenoude dorpsbindingen verbroken, die, — hoewel grootendeels reeds ondergegaan door een van den bodem vervreemde wereldbeschouwing, waardoor veel van wat het boerenleven schoon deed zijn, den dieperen zin verloor — toch nog door zijn uiterlijken vorm bevredigde aan den ingeschapen en nu eenmaal niet uit te roeien Germaanschen aard van den plattelander.
Kleine groepen, straf gedisciplineerd, meestal onder leiding van den plaatselijken predikant wisten in de afgeloopen eeuw stuk voor stuk, en stelling voor stelling te bezetten.
Ook in vroeger eeuwen hadden dezelfde geestelijke stroomingen dit zelfde doel nagestreefd — ons is bij voorbeeld uit Arnhem nog een verordening bekend, waarbij het verboden werd St. Nicolaaskoekvormen te gebruiken voor „heidensch" baksel.
Wat de hechte staatkundige eenheid van volk en staat in vroegere eeuwen echter vermocht tegen te houden, stortte onder de rampzalige beschouwingen van het vorige stelsel achter elkaar ineen, en zoo zien wij bij voorbeeld aan de hand van de besluiten van dorpsche kerkeraden achter elkaar die dingen verdwijnen, die het leven eens schoon en blij gemaakt hebben. De groote massa des volks, niet bewust van wat eigenlijk met hen gebeurde, kreeg voor dit alles slechts een star formalisme terug, dat hen maakte tot wat zij thans geworden zijn, een volk, zonder eenige gezonde levensvreugde.
Ook in de kleeding is dit proces duidelijk gade te slaan. De oudste drachten vertoonen nog de rijke kleurenpracht, die een uiting is van de oude levensblijheid, — langzamerhand, bij de jongere geslachten, zien wij daarvoor in de plaats komen een verstarring in zwart en bruin, die in wezen een uiting is van een volksvreemde levensbeschouwing, die hier niet thuis hoort en die slechts mogelijk werd, omdat een volk zijn eigen aard vergat.

L. ten Cate

52

53

54

56 55

WIJ GAAN ALS

57

Vlotter uit Wolframshausen 58

59 Boerin uit het Zillerdal in Tirol

Gaarne plaatsen wij de volgende bijdrage van een jongen Duitscher, waarin hij op ons verzoek vertelt over inhoud en wezen van het Erntedankfest, dat in vredestijd jaarlijks op den Bückeberg in Duitschland wordt gevierd

64

Op onze tocht door de rijkversierde en goed onderhouden dorpen van het Nedersaksische land, eenige jaren geleden in het begin van den herfst, bereikten wij, één dag voor het oogstdankfeest, ook den Bückeberg. Het was een prachtig gezicht in de vroege morgenuren. Boven den berg was de hemel al diepblauw. In de laagte streed de zon nog met de ochtendnevels en over het geheele land lag nog de frischheid van den jongen dag. Dauwdruppels glinsterden in het gras, maar steeds meer dreef de opkomende wind de wijkende nevels voor zich uit. Van de reusachtige vergaderplaats kon men alleen nog de omtrekken vermoeden. Langzamerhand doemde er meer uit den nevel op, nam kleur en gestalte aan en werd een beeld van oneindige verhevenheid en overweldigende schoonheid. Overal aan den horizon verrezen de met bosch bedekte Weserbergen. De Weser schemerde flauw door de laatste witte nevelsluiers, dorpen werden overal zichtbaar en de zon zond haar verwarmende stralen over de reeds herfstleege velden, die hun rijken oogst al afgeleverd hadden èn over de akkers, waarop de laatste zomervruchten nog wachtten op den oogst.

VOLKSCHE LOTSGEMEENSCHAP

Het is een prachtige omgeving voor deze geweldige bijeenkomst, waarvan de Führer zelf eens gezegd heeft: het oogstdankfeest neemt onder alle gemeenschapsfeesten een eerste plaats in; daarin spreken niet alleen de Duitsche boeren, maar ook het Duitsche stadsvolk zich uit voor die beginselen, die in de eerste plaats hun onafhankelijkheid en daardoor hun leven mogelijk maken. Wie de mogelijkheid heeft gehad den feestelijken wapenschouw van het Duitsche volk op den Bückeberg in de afgeloopen jaren mee te beleven — in zijn midden de Führer — die kan in ieder geval aanvoelen, welke kracht er van deze uren van volksche lotsgemeenschap over het geheele feestvierende land uitstraalt en in ieder Duitsch dorp en in iedere Duitsche stad werkzaam wordt.

Wie, als wij, op den dag voorafgaande aan het oogstdankfeest door het land reed, kon zoo menig zichtbaar teeken vinden, dat duidde op de waarde, die men aan den boer toekent. Ook de rijke versieringen overal in dorpen en steden getuigden daarvan. Oogstkransen hingen boven de deuren en spreuken verkondigden de achting voor boerenarbeid. Daarom is de oogstdankdag bij ons nu niet meer, zooals vóór 1933, een feestdag als vele andere. Wij vieren het oogstdankfeest bewuster dan ooit tevoren.

Het is nu niet alleen een niet meer weg te denken gebruik geworden, maar het is ook geworden de erkenning en de waardeering van het Duitsche volk in zijn geheel van den boer en daardoor van de boerengebruiken. En deze boerenoogstgebruiken, die echt en gegroeid zijn, daar zij aan bodem en sibbe verbonden zijn, leven nu weer op, omdat zij innerlijk zoo dicht staan bij het streven van onzen tijd.

HET BOERENDOM IN EER HERSTELD

De bezinning op onze volksche krachten en het inzicht, dat de levensbron van ons volk in het boerendom ligt, hebben steeds meer den boer en zijn werk tot grondpijler van de volksche gemeenschap gemaakt. Zoo hebben wij het sinds 1933 ieder jaar dieper beleefd, dat zich op den grondslag van het boeren-oogstdankfeest een nieuwe traditie van oogstdankfeest voor ons geheele volk ontwikkeld heeft. De oogstdankdag van het Duitsche volk op den Bückeberg is een mooi voorbeeld van de wijze, waarop wij uit de nog levende boerenoogstgebruiken voor ons geheele volk nieuwe krachtbronnen en cultureele en politieke levenswaarden hebben geschapen. Wanneer wij nu terugzien, kunnen wij met trots vaststellen: op deze vijf Octoberzondagen op den Bückeberg is er zeer veel Duitsch geestesgoed weer levend geworden, oude en nieuwe liederen, gedachten van Duitsche dichters, muziek en tooneeluitvoeringen.

Wij kunnen er trotsch op zijn, dat de Duitsche ziel een bron van kracht is, waardoor wij het uiterlijk van het oogstdankfeest zóó konden maken. Wat eens sinds eeuwen slechts een feestdag voor de boeren was, is nu een dag van vreugde voor het geheele Duitsche volk geworden. Nu weet toch de stedeling, dat zonder den arbeid van den boer zijn eigen bestaan en dat van het geheele volk niet verzekerd zou zijn, dat iedere oogst, die het land-

PLOEGERS DOOR DEN TIJD

Jongboerin uit Salzburg 60

61 Jongboerin uit Salzburg

Boerinnen uit het Zillerdal 62

63 Jonge boer uit Oost-Tirol

volk de schuren binnenrijdt, het geheele volk brood en voedsel geeft. Daarom dankt nu niet meer de boer alleen voor den oogst, maar het geheele volk. Daarom is ons oogstdankfeest niet slechts een uur van dank, maar ook een uur van bezinning en bekentenis, waarvan de ware grootte in de lotsverbondenheid van stad en land ligt.

Dit bewustzijn van de saamhoorigheid vond tot aan het uitbreken van dezen, ons opgedrongen oorlog, zijn schoonste uitdrukking in het gemeenschappelijk oogstdankfeest. Op iederen grooten oogstdankdag van het Duitsche volk had de Führer tot nu toe zijn weg naar de hoogte van den Bückeberg midden door de geweldige menschenmassa uit alle Duitsche gouwen genomen. Het was iedere keer een werkelijke „weg door het volk". Want de weg van onzen Führer gaat midden door het volk. En wij begrepen hem dan ook allen, toen hij ons toeriep: „Het is voor ons een geluk, in Duitschland te mogen leven!"

DE FEESTELIJKE JAARRING

De diepe verbondenheid van den Germaanschen boer met de natuur, heeft een geheele rij van feesten en gebruiken in den jaarkring doen ontstaan, waarvan het gebruik van het oogstdankfeest wel tot de schoonste en diepste behoort. Al ging in de laatste tientallen van jaren veel van de oude oogstgebruiken verloren, het dankfeest voor den zegen van den oogst is toch steeds een hoogtepunt in het op- en neergaan van den boerenarbeid geweest. Het feest van den oogst is een dag van vreugde over het werk, dat slechts met harden arbeid tot stand gebracht kon worden. Veelvuldig zijn de vormen, waarin die vreugde tot uiting komt. De Oostpruis drukt zijn vreugde over den binnengehaalden oogst op andere wijze uit dan de Nedersakser of de Beier, en ook weer anders vieren de menschen van de Duitsche zeekust hun feest dan de menschen uit Karinthië of Tirol. In streken met wijnbouw heeft zich een ander gebruik ontwikkeld dan in streken met uitgesproken graan- of hakvruchtbouw en weer anders dan in streken met overwegend weidebouw. De oogstkrans echter of de oogstkroon of wat er verder als zinnebeeld van dezen dag in gebruik is, en de dansen en liederen, alle willen zij hetzelfde

Zingend onder den oogstkrans

65

Beiersche dansgroep op het oogstfeest op den Bückeberg 66

67

Boerinnen uit het Egerland

68

gevoel van dankbaarheid voor den oogst van het jaar tot uitdrukking brengen.
Boven alle oogstfeesten in het Rijk staat de gedachte van terugzien, van bezinning en van gemeenschappelijke vreugde. Dit is ook eigen aan de in het Rijk zeer verbreide kermisfeesten, die oorspronkelijk niets anders zijn dan oogstfeesten en in Germaansche gebruiken wortelen.
Dat de zegen van den oogst en de dank voor den oogst bij elkaar behooren, is in de gebruiken in Nedersaksen blijvend vastgelegd.

FEEST BIJ DE NEDERSAKSERS

De Nedersaksers vieren hun oogstfeest het beste met een goeden dronk en noemen den dag daarom ook wel „oogstbier". Daar echter het eten ook in het middelpunt van het oogstfeest staat, zetten de boeren zich, na gedanen arbeid, ook tot het „oogstmaal" samen neer. Benamingen, zooals „maaiersdans" en „stoppeldans" duiden erop, dat de dans er eveneens aanspraak op maakt, het hoogtepunt van den dag te vormen. In ieder geval moet het bij dit vreugdefeest vroolijk toegaan. Het stoppelveld geeft ook op vele plaatsen aanleiding tot de met het oogstfeest verbonden ruiterspelen. Juist deze verschillende ruiterspelen geven ons een indrukwekkend beeld van het boerenleven in Nedersaksen tijdens de oogstfeesten. Overal is het land vervuld van de vreugde, die een oogstdankdag voor de boeren en hun helpers met zich brengt. Bijzonder indrukwekkend zijn de oogstfeesten natuurlijk in de dorpen zelf, waar alles om ons van den zwaren arbeid van het landvolk spreekt.
Op den vooravond van het feest wordt in de dorpen de oogstboom met den oogstkrans of -kroon door de jeugd van het dorp opgericht. Slank als de dennestam, waarvan hij gemaakt is, rijst de oogstboom op tegen den hemel. Hoog aan zijn top zweeft, met bonte linten vastgemaakt, de uit stroo gevlochten oogstkrans. Dit inhalen van de oogstkroon, het zinnebeeld van rijpheid en vervulling, is meestal een kleurrijk en stemmingsvol dorpsfeest. Hier en daar is het ook gebruik, dat de oogstkroon reeds bij het binnenrijden van den eersten oogstwagen aan de poort of in de kamer wordt opgehangen.
Op den oogstdag zelf blijft niemand thuis. Een oud gebruik op den oogstdankdag is de optocht met voorstellingen uit het boerenleven, die ook nu nog in vele streken een belangrijk bestanddeel van het feest vormt. Deze optochten met al hun verscheidenheid, maken veel indruk, vooral het groote aantal met bloemen, linten en groen rijkversierde oogstwagens. Jongens en meisjes, hun kleederdracht of andere kleedij met fladderende linten versierd, dragen bij deze feestelijken optocht, sikkels, spaden, zeisen en bossen koren. Onder den hoogen oogstkrans met de lange bonte linten gaan de jonge boeren en boerinnen in hun kleurige dracht. Een troepje van de jongsten draagt korven vol vruchten. De meisjes hebben veldbloemen in het haar, de jongsten dragen aren in den arm. Het is op het feestterrein, waar het geheele dorp verzameld is, dan een schitterend gezicht.

DANK EN ZEGEN

Ik maakte eens een eenvoudig, maar in zijn inhoud toch diep gevoeld gebruik mede.
Toen de laatste korenschoven in den schuur waren en wij 's avonds nog moe van het zware dagwerk een tijd voor de deur zaten, stond de boerin op en plukte een bos van de mooiste bloemen uit tuin en veld, deed er eenige rogge- en tarwe-aren bij en maakte hen vast aan een langen stok. Toen bracht zij hem naar buiten op den akker. In het licht van de ondergaande zon vouwde zij haar eeltige werkhanden en dankte den Schepper voor den zegen van den oogst. Dit is slechts een voorbeeld van de diepe geloovigheid van den boer, die op den zegen van den oogst ook steeds den dank doet volgen. Het kleine korreltje draagt de kracht tot zaad en oogst in zich. Daaruit zien wij zinnebeeldig, hoe in het kleine de wet van het geheel onveranderlijk is te herkennen. En ieder van ons, die deze orde kent, draagt onze wereldbeschouwing, die wortelt in aarde en sibbe, in bloed en bodem, in zich.

69 Een groep uit Wijk op Föhr

70 Groep uit Vorarlberg

BIJ DEN OOGSTKRANS

Het oogstfeest begint ook nu meestal, wanneer de laatste vracht koren naar binnen gebracht wordt. Wij, oogstlieden, verzamelden ons, feestelijk uitgedoscht, op de boerderij en zetten ons op een met bloemen en bonte linten versierden wagen. Van de hofstee ging toen de optocht onder zingen en roepen naar het veld om de laatste schoof naar binnen te halen. Gezamenlijk werd nu de voor dit doel op het veld achtergelaten schoof op den wagen geladen, waarna de vrouwen den door haar gevlochten oogstkrans of kroon, of ook wel alleen een bosje aren, aan den wagen vastmaakten. Toen zetten wij ons allen weer op den wagen en vroolijk ging het terug naar de boerderij. Daar werd een lied gezongen en tenslotte reikte een van de meisjes de kroon met een berijmde toespraak over aan den boer. De oogstkrans was uit allerlei korensoorten gevlochten en versierd met veel veldbloemen; bovenop kwam een haan. Hij werd aan den gevel opgehangen om daar tot den volgenden oogst te blijven. Na het overreiken van den krans, gaf de boer een feest met veel eten en drinken en dansen. Vroolijke dischgenooten waren aan dezen gemeenschappelijken maaltijd vereenigd, want boer en landarbeider, boerin, landarbeidster en helpster, hadden samen den oogst binnengebracht en samen de zorgen gedragen.

EN OOK DIT JAAR...

Weer loopt in deze weken het oogsten ten einde. De Almachtige gaf ons ook dit jaar weer een oogst, die ons volk voor iederen nood zal bewaren. Waarvoor zouden wij dankbaarder kunnen zijn dan juist daarvoor, dat wij genoeg brood hebben om te eten en de kracht te verkrijgen, die nu van iederen Duitscher wordt verlangd in het belang van ons geheele volk. Wij zijn er al aan gewend, dien dank niet meer oppervlakkig te uiten. De dorpen en steden zullen wel niet zoo'n feestelijk kleed aanhebben als vorige jaren. Maar met nog grooter dankbaarheid zal het Duitsche volk samenkomen om het oogstfeest in den familiekring te vieren. Alle schuren en zolders zijn gevuld met het koren voor ons dagelijksch brood. Het landvolk, dat zware oogstweken achter den rug heeft, heeft echter in dezen tijd niet alleen gestaan, want vele stedelingen hebben vrijwillig hulp verleend.
Wij zullen elkaar in stad en land, zoover de vruchtbare of schrale grond door Duitsche boeren, onder de bescherming van het Duitsche zwaard, wordt geploegd, op dezen dag in groote volksverbondenheid, de hand reiken en in alle stilte onder de oogstkronen dezen oorlogs-oogstdankdag vieren. Met de tot aan de nok gevulde schuren kan ons volk hoopvol in de toekomst zien. En wij kunnen ons nu reeds voorstellen, hoe wij, als het Duitsche volk zijn oogstfeest weer in vrede viert, dien herfstdag zullen beleven, hoe die dag vervuld zal zijn van trots en vreugde.

Toen wij 's middags afscheid namen van den Bückeberg, stond de zon hoog aan den hemel en straalde in het heerlijke dal, waardoor de Weser breed en traag stroomt. Hoog boven in de blauwe lucht cirkelde een vlieger boven den Bückeberg. Wij stonden nog eenmaal stil en keken over het veelbezongen Weserland uit tot aan den Süntel, waarop het Horst-Wessel-monument staat. Daar liggen beneden ons velden en akkers. De laatste schoven zijn al lang naar binnen gereden. Geel en leeg liggen daar de stoppelvelden, voorzoover de ploeg de bruine aarde niet al weer omgewoeld heeft.
En terwijl op den terugtocht velden en bergen, bosschen en weilanden, elkaar snel opvolgden, dachten wij aan het opschrift op een Nedersaksische boerderij, dat luidde:
Er komt een dag, dat wordt gespannen,
Eén eenig dak over alle Duitsche landen.

Heinrich Kaul

71

BOER EN NOMADE

De nomade trekt achter zijn kudde door de uitgestrektheden van woestijn of steppe. Romantisch stellen wij ons dat voor en ook vreedzaam, als een Zondagsschoolprentje. Hij trekt van weideplaats naar weideplaats en zijn vee vermenigvuldigt zich als de vele kinderen zijner vrouwen.
Zoo oppervlakkig bezien, lijkt ons dat wel, vooral wanneer wij jong zijn, wanneer wij er eens met een tent op uittrekken, onbekommerd, in de vrije natuur, dan denken wij, dat de nomade onafgebroken deze geneugten smaakt.
Maar zoo is het nomadenleven niet; het is hard en meedoogenloos en zoo algeheel anders dan alles wat wij er ons van voorstellen, dat wij ons nauwelijks in het gemoedsleven van echte nomaden kunnen verplaatsen.

EEUWIGE ZWERVER.... EN PLUNDERAAR

Ons heele leven is er op ingericht te *„bouwen"*. Wij bouwen onze dijken, wij bouwen onze huizen en kerken, wij bouwen ook onze akkers; wij zijn ook statenbouwers. Al deze dingen zijn gericht op het blijvende, op het beheerschen van den bodem, op duurzaamheid. De nomade daarentegen zet zijn tent op en breekt die weer af, wanneer de kudde verder trekt. Daarom „bouwt" hij niet, ook geen staten. De Germaansche Wikingen waren ook treklustig, maar zij bouwden aan het eind van hun weg groote staten: in Rusland, op Sicilië, in Normandië.
Wanneer de nomade met „bouwende" gemeenschappen in aanraking komt, dan is hij niet meer de vreedzaam trekkende, van weideplaats tot weideplaats; dan uit zich die andere kant van zijn geaardheid, dan wordt hij plunderaar en slavenhandelaar — als hij de kans krijgt. Een Soedaneesch spreekwoord zegt: Waar de Arabier zijn voet zet, moet zelfs het gras verdorren — en het is letterlijk zoo geweest. Uitgestrekte vruchtbare gebieden, waar eens welvaart heerschte, zijn zoo tot woestenijen geworden: in Mesopotamië, in Zuid-Rusland, in Afrika, waar nog in deze eeuw de slavenjachten werden gehouden.
En waarom ook niet? Wat kommert het den nomade, hoe hij het land achterlaat? Hij trekt verder!

SOMS LEEK HET ANDERS

Een enkele maal *leek* het anders, b.v. in Spanje, tijdens de Moorsche overheersching. Wij spreken dan van Arabische kunst, cultuur enz. Maar alle kenners zijn het er over eens, dat deze overheerschers als *parasieten* leefden op culturen, die zij niet bouwden, die anderen hadden voortgebracht. De „Arabische cijfers" zijn geen uitvinding van Arabieren (maar van de Arische Indiërs) en de z.g. Arabische kunst is geen nomadenkunst (maar voor een groot deel van Perzischen oorsprong).
Wij zeiden dat de nomade als „parasiet" leeft. Dat geldt niet alleen van volken waar hij tijdelijk over heerscht, zonder nochtans zelf te bouwen, dat geldt ook van zijn verhouding tot zijn kudden.

BOER EN NOMADE

De verhouding van den boer tot zijn vee is een heel andere dan die tusschen den nomade en zijn kudde. Deze volgt de kudde als het ware, hij stelt zijn heele leven en trekken op de kudde in, en is er evenzoo volkomen afhankelijk van als de parasiet van het dier waar hij op leeft.
Bij den boer is dit alles anders: hij verzorgt zijn vee, het vee is van hèm afhankelijk, hij moet het met zijn arbeid in den winter in leven houden.
En hiermee raken wij aan de kern: de nomade haat arbeid, de boer eert arbeid; de nomade leeft van het eene oogenblik in het andere, de boer zorgt met vooruitzienden blik; de nomade parasiteert al trekkend, de boer bouwt, bodemvast.
Voor „bouwen" is een andere aanleg noodig dan voor parasiteeren, wie bouwt wordt ook een ander mensch. Vanwaar hebben wij dien aanleg? Zijn onze verre voorvaderen eens van nomaden tot bouwende boeren geworden? Langen tijd heeft men dit gedacht en toch is het niet zoo, want onze verre, verre voorvaderen uit den steentijd waren geen nomaden, maar trekkende jagers en visschers. Dat is iets heel anders! Van jagers werden zij geen nomaden, maar menschen, die vaste woonplaatsen bouwden, met een begin van tuinbouw en landbouw, met een enkelen appelboom bij hun woonstee en vee, dat niet trok, maar dat zij den winter moesten doorhelpen. De oudheidkunde levert ons de bewijzen hiervan.
Wanneer zij dan trokken, was het om te zoeken naar andere woonsteden: nomaden waren zij nooit. Zij hadden evenmin als wij de geaardheid van nomaden en daarom is het ook geen wonder, dat de Joden, die ten deele van nomadenstammen afkomstig zijn — die ook steden veroverden, die zij niet „gebouwd" hadden en wijngaarden, die zij niet geplant hadden — in ons midden een vreemd element zijn gebleven. Hun arbeidswijze en houding tegenover Europeesche volken heeft altijd weer aanleiding gegeven hen als „parasieten" te bestempelen (woekeraars). Arbeid beminnen zij als regel niet en hun doen kunnen wij eerder „bedrijvigheid" noemen. Bedrijvigheid is heel iets anders dan ons begrip van arbeid. Arbeid in den waren zin, wil mede „bouwen", hoe ook. „Bedrijvigheid" parasiteert op arbeid van anderen.
Zijn zij er minder om? Heeft hun geaardheid geen recht van bestaan? Wij zouden het niet willen beweren.

ONS IS ARBEID HEILIG!

Maar wel weten wij één ding: *ons* is arbeid heilig, een levenstaak en in ons midden past hun „bedrijvigheid" niet. De moraal van een nomade — al leeft hij in onze moderne steden — is een andere dan de onze, want hij spruit voort uit een algeheel ander verleden, een algeheel andere omgeving en daarom ook andere levenshouding. Wee ons, wanneer een nomadengeest vat op ons zou krijgen!

J. C. Nachenius

HET PAARD
in den oogsttijd

73

Oogsttijd is een gezegende tijd voor den boer!
Het is zijn overwinnings- en zegetocht na zijn overgave aan de natuur. Vol dankbaarheid worden de vruchten des velds in ontvangst genomen en meer dan wie ook, weet de boer, dat dit niet alleen zijn werk is, doch dat dit elken zomer weer, door God gezegend moet worden.
Daarom is het een gezegende tijd en groote dankbaarheid heerscht op de hoeve en er rondomme.
Hoeveel gevaren heeft het aan den bodem toevertrouwde koren dezen winter niet moeten doorstaan. Er was dan ook alle reden tot dankbaarheid toen bleek, dat niettegenstaande de strenge vorst het graan toch opkwam, en toen later, trots de vele regens, de jonge scheuten tóch een gezonde kleur kregen en nóg weer later, na langdurige droogte, het graan niettemin gezond bleek en de korrel zich goed zette......
Waar dankbaarheid heerscht en de geldzucht nog niet de overhand heeft gekregen (want er zijn ook „boeren", die zich „fabrikant" noemen!) is het goed te leven, want daar zijn blijheid en tevredenheid. En zoo is de oogsttijd dan ook een feesttijd op de boerderij. Of het nu den korenoogst betreft, den hooibouw of den aardappelrooi, het is alles hetzelfde.
Het meest maken echter de hooibouw en de korenbouw op boer en buitenstaander indruk. Er zit leven in, niettegenstaande de zelfbinder dikwerf de plaats van tientallen zichters inneemt en de „gecombineerde" den arbeid verricht van de hooikeerders en meiskes, die het met de houten hark bijeenhalen.

74

Merkwaardig, dat grasmachines, zelfbinders, „gecombineerden", hooiharken, schudders en hoe die meer mogen heeten, nog steeds van den akker geen werkplaats hebben gemaakt, mits......

DE BOERDERIJ IS GEEN FABRIEK

Mits het paard dit product van menschelijk vernuft mag trekken en de motortrekker buiten het feestterrein blijft!!
Het boerenbedrijf is nu eenmaal iets geheel anders dan wat men gemeenlijk pleegt te verstaan onder een „industrie". De boerderij is geen fabriek. Zij is een kleine volksgemeenschap, waar de oude bloedstroomen van het volk steeds nieuw voortgebracht en in goede banen geleid dienen te worden.
De boerenstand is „leven" in den besten zin van het woord. Zoodra men leven aan hem gaat ontnemen, wordt er „karakter" aan ontnomen!
Dààrom zal vervanging van het edele levende paard door een dooden motor een niet te onderschatten verlies voor den boerenstand en de volksgemeenschap beteekenen......
Dààrom ook is de intrede van de machine in het boerenbedrijf, zoolang zij gebonden blijft aan het paard, geen ramp van beteekenis. De machine had ook de man-kracht noodig om het van haar verwachte werk te doen en haar beweeg-vermogen werd door het paard geleverd.
En zoo zien we dan in den zomer de zware Belgen en de lichtere warmbloeders met glimmende, glanzende lijven helpen bij den oogst. Van den vroegen morgen tot den laten avondstond wordt hun spierkracht gevorderd voor deze groote daad: voedselvoorziening van het volk!
„De oogst kost paardenvleesch", zegt de boer en dat is ook zoo, evenals de oogst menschenvleesch vraagt. De oogst eischt niet alleen arbeid, de oogst vraagt den geheelen mensch en het geheele paard. De oogsttijd is mooi, maar ook meedoogenloos, want hij vraagt naar geen tijd......
En daarom juist is het zoo goed, dat het paard zijn rol nog meespeelt. Het paard weet juist in déze periode van het bedrijfsjaar den boer zijn „gevoel" te doen behouden. De machine loopt, geheel onverschillig of Gods zon fel schijnt of dat een mistig waas den vroegen ochtend nog omnevelt, zij gaat ongevoelig voor de omgeving regelmatig ronkend door, ook wanneer de duisternis valt, of de wind begint op te steken. Het eenige wat zij vraagt: benzine of olie. Meer niet. Rusttijd heeft zij niet noodig. Zij is onbarmhartig.

HET PAARD IN EERE

Maar het paard vraagt — bij al zijn overgave aan den boer — toch verpleging en rust op zijn tijd en een hap voer en...... een vriendelijk woord! In één woord, het paard vraagt: liefde. En zoolang de boer daar nog aan moet denken en zóólang de boer nog liefde mag geven aan zijn dieren, zoolang zal het boerenvak den grondslag kunnen vormen om daarop een gezonde maatschappij te bouwen.
Het paard geeft in alle jaargetijden en bij elke werkzaamheid aan de boerderij iets, dat van groote waarde is voor het karakter van den boer en zijn bedrijf. Het paard is een opvoeder van de jeugd, die er reeds vroeg mee moet omgaan en is een bron van vreugde voor den eigenaar. Het paard vraagt liefde en verzorging en is er dankbaar voor. Het paard doet den mensch aan zich hechten en dat doet de machine nooit. Zij die dit nog niet mochten weten, hadden de paardenvorderingen maar eens moeten bijwonen, die vorig jaar door de Nederlandsche weermacht werden gehouden en waar flinke boerenvrouwen huilend afscheid namen van hun viervoeters en door het harde leven gesterkte boeren de tranen niet konden inhouden, toen het hun duidelijk werd, dat zij hun bruine of vos inderdaad voorgoed zouden moeten afstaan. En wanneer stedelingen en officieren daar dan om lachten, dan toonden zij duidelijk geen flauw besef te hebben van wat het paard beteekenen kan in een menschenleven en hoe dankbaar wij moeten zijn, dat het paard ook ten onzent nog steeds een rol van beteekenis speelt.
Daarom zal een volk, dat wil leven en waard is te leven, het paard in eere houden, zooals onze voorouders dat steeds hebben gedaan van de oudste Germanen af.

Oogstmaand 1940 — Slob

75

Ook na den oogsttijd is het paard de trouwe vriend van den boer, zoodat ook bij feestelijke wedstrijden — zooals het ringrijden — mensch en dier beide hun beste beentje voorzetten

OOGSTGEBRUIKEN

VAN DEN GERMAANSCHEN BOER

over den zin van landelijke zeden en gebruiken

Wordt de oogst beter door een Meiboom te planten? Wat voor nut heeft het om Paascheieren te kleuren? Wie zoo vraagt, maakt niet den boer, maar zich zelf belachelijk. Want hij plaatst zich buiten de zeden en gebruiken, die ons volk door de eeuwen heen heeft bewaard en waar het een dieperen zin in heeft geweten. Bovendien begrijpt de vrager niets van het streven van hen die deze gebruiken in eere willen houden, ze beschrijven, waardeeren en onderzoeken willen naar herkomst en reden. Want wat belangrijk is, is het „Waarom" en het „Vanwaar". En daarmede is meteen het door de liberale wetenschap zoo gaarne gehuldigde beginsel van de „objectiviteit" van de baan.

Want wie waardeeren wil, wie de waarde wil bepalen dus, die kan dat alleen doen vanaf een bepaald standpunt, volgens een bepaalde wereldbeschouwing.

HET JUISTE STANDPUNT

Deze wereldbeschouwing nu, is door eigen aanleg, door het ras dus, bepaald. Zooals ons ook de bloedsverschillen in de menschheid doen beseffen, dat „objectiviteit" in waardebepaling of uitlegging, kortweg onmogelijk is.

Een foutieve waardeering echter ontstaat onmiddellijk, als wij gebruiken gaan meten met maatstaven aan een ander ras ontleend. Dit gebeurt, als wij boerenzeden en gebruiken gaan beoordeelen volgens een leer, die alles wat niet in haar wereldbeschouwing te pas komt, afdoet met woorden als: bijgeloof, demonenangst, heksenwaan of kortweg als slecht of des duivels.

Foutieve waardeering ontstaat ook, als men de dingen beoordeelt naar de maatstaven van een andere maatschappelijke groep, en daarbij de groep waartoe men zelf meent te behooren als de hoogste en beste beschouwt. Dit gebeurt als intellectueelen de volkskunst beschouwen als „gezonken cultuurgoed der steden".

Neen, zoo benadert men niet de waarden van de volksgebruiken en de boerenkunst. Als wij daarvan de waarde willen bepalen, dan kan slechts één wereldbeschouwing gelden: de Germaansche, één standpunt worden ingenomen: dat van òns bloed, ons oog in één richting schouwen: de toekomst van ons volk. Willen wij dan meten, dan is de eenige toetssteen de eer en het leven van dit volk en als wij het een van het andere moeten scheiden dan kan de scheidslijn slechts getrokken worden tusschen eigen en vreemd.

Als eigen aanvaarden wij daarbij slechts de naar ras en wereldbeschouwing met de volksgemeenschap verbonden zeden en gebruiken, die van Arisch-Germaanschen oorsprong zijn en van geslacht op geslacht met het bloed werden vererfd.

Als vreemd onderscheiden wij daarbij datgene, wat gebonden aan een ons bloed vreemde wereldbeschouwing, bij ons volk werd binnengedragen.

Ons is dus eigen wat Friezen, Saksen en Franken aan zeden en gebruiken hebben gehad en in stand gehouden, want zij zijn ons bloeds verbonden en zijn één met ons in oorspronkelijke wereldbeschouwing.

Kunnen wij nu op dezen grondslag alles verklaren en begrijpen?

Neen — hier schiet het verstand zeker te kort. Maar wij kunnen ons inleven in de gebruiken en daardoor den zin ervan meebeleven.

Vanzelfsprekend veronderstelt een juiste uitleg niet alleen gelijk bloed, maar tevens een grondige kennis van het geheel om de onderdeelen te kunnen verstaan.

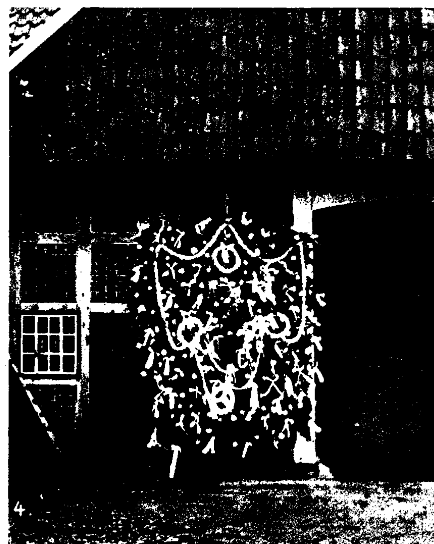
EENHEID IN VERSCHEIDENHEID

Hierbij zij echter opgemerkt dat de gebruiken van de verschillende Germaansche boeren volksstammen weliswaar in onderdeelen door allerlei latere toevoegsels, door landschappelijke en door den stam bepaalde afwijkingen, onderling verschillen, maar dat zij in wezen toch alle aan dezelfde bron ontspringen, n.l. de Arisch-Germaansche wereldbeschouwing.

Heeft het duiden van deze boerengebruiken nut?

Ongetwijfeld wèl, als dit gebeurt uit eigen belevenis. Want dan kunnen we wat onbewust voortleeft tot bewuste daad maken, door den diepen zin aan te toonen in wat nog slechts vaak uit gewoonte voortging.

Ziet, hoe in de Germaansche wereld de Zonnewendevuren weer opvlammen, hoe de boeren weer groote oogstfeesten houden in het hart van het oude Europa!

In Lippe wordt vaak den met linten versierden oogstkrans na het binnenhalen van den oogst naast de schuurdeur gehangen

Misschien weet gij dat niet zoo goed. Welnu, wij zullen een korten rondgang maken, een vogelvlucht over den Germaanschen boer en zijn oogstgebruiken.

DE EERSTE AREN

Het eerste groote feest van het boerenjaar, de zomersche zonnewende, is al voorbij. Nu wordt de oogst gevierd. Het begin ervan heeft reeds veelal iets feestelijks, maar méér nog het einde. Met een Heilspreuk overhandigen de maaiers in Hessen de eerste gevallen aren aan den boer en in Silezië wordt het eerste voer graan met bloemen en linten versierd in de schuur gereden.

In vele streken legt de maaier een bloemenkrans voor de bindster op de eerste schoof en in Pommeren bindt men streobanden om den boer of om een voorbijganger, die zich alleen door een losgeld kan bevrijden.

Jonggehuwden bindt men in Hessen aren aan de armen en wenscht hun zoo kinderzegen.

In Opper-Silezië, zegt men als de arenzee steeds kleiner wordt: „De wolf wordt in het nauw gedreven" en als de wind de halmen doet golven: „de wolf rent door het koren". Een herinnering aan de twee wolven die Wodan begeleidden volgens de Germaansche overlevering? Wellicht. In ieder geval zegt men ook wel: „es wudelt im Korn" en in de Beiersche bosschen tapt men in oogsttijd het „Wodelbier". In de Nederduitsche streken laat men ook wel een paar aren op het land staan met de schuchtere bekentenis: „Voor Wodan's ros".

DE LAATSTE GARVE

Vooral de laatste garve wordt vaak met bijzondere beteekenis omgeven. Er wordt rondomheen gedanst en gesprongen en ten slotte wordt deze meestal bijzonder groot gebonden schoof op het laatste voer geplaatst, waarbij de wagen prachtig wordt versierd en door meerdere paarden wordt getrokken. Knechts en meiden brengen deze laatste schoof, die zij: Rogge-moeder, Tarwe- of Haver-oudje noemen in optocht naar het dorp.

In Pommeren wordt de schoof door de boerin met water besprenkeld als zij door de poort rijdt, want het water is een symbool van den oorsprong van het leven. Ondertusschen hebben de meiden den oogstkrans of de oogstkroon uit allerlei soorten halmen en bloemen gewonden en met linten versierd.

Op den deel of ergens anders in de hoeve wordt deze krans of kroon dan voor de rest van het oogstjaar opgehangen: een symbool van de zon. Ook bij het groote Oogstdankfeest op den Bückeberg wordt ieder jaar een krans aan den Führer overhandigd.

Dikwijls komt in de versiering een haan voor. De „oogsthaan" die in zijn vorm aan de maansikkel herinnert, geldt als symbool van de vruchtbaarheid. En zoo treffen wij hem dan ook bij allerlei gelegenheden aan: bij het „hanenslaan" en de hanendans, spelen die vooral in oogsttijd beoefend worden.

77 Oogsthaan aan de Korsbuschhoeve in Haaren in het land van Paderbom (Westfalen)

Ook ram en geitebok zijn symbolen van de vruchtbaarheid. Bij de wijnboeren werd in de goede jaren een houten gestel zoo vol met druiven behangen dat een bokkengedaante ontstond: de „Weinberggeisz". In Frankenland ontmoeten we een schaap, dat nog steeds „Kerwahamel" heet en in de Bovenpfalz wordt hier en daar nog de laatste schoof op de dakvorst gezet en heet dan oogstbok.
In sommige streken wordt het dier, dat oorspronkelijk offerdier was, nog inderdaad gedood en opgegeten: oogsthanen-maaltijd!

WAT BETEEKENT KIRWA?

Vanzelfsprekend zegt de naam van een feest niet alles. Men moet inhoud en oorsprong ervan kennen. Van dezelfde orde als de gewone oogstfeesten zijn in Midden- en Zuid-Duitschland ongetwijfeld de zoogenàamde „Kirchweih"-feesten, die in Frankenland Kirwa, in Beieren Kirta en in Midden-Duitschland Kirmes, Kirmse of Kerb worden genoemd.
Deze feesten vallen tusschen Zonnewende en het einde van de oogst. Aan de onderdeelen herkennen wij deze feesten als oeroud.
Bakwerk zooals koeken en brooden zijn oude offerbakwerken in den vorm van de zonneschijf of het zonnerad. Op geborduurde voorschoten dragen de knapen heilsteekens als zonnekruis en levensboom, huis en hof worden met groen, bloemen en korenaren versierd, een versierde „hamel" (in werkelijkheid een schaap) wordt in optocht door het dorp gevoerd en wordt het gelukkig bezit van den overwinnaar uit een kegelwedstrijd.
In Opper-Frankenland bestaat het hoogtepunt van het feest uit het „Kerwa-Raustanzen", waarbij de jongens met de harmonie voorop van huis tot huis gaan en ieder hun lief afhalen, om haar ten dans te leiden.
Hetzelfde gebeurt nog in Hessen (in de buurt van Kirchhain). Voor de dorpsherbergen houdt de stoet stil. De meisjes dansen bij de muziek en de jongens zingen hun Kerwaliederen, die vaak nogal onverbloemd het liedeleven behandelen.
Ook wordt er bij gelegenheid een oudejongejuffrouw of een geestelijke een beetje in gehoond.
Maar ook oeroude sagestof, oeroud volksgelcof klinkt erin door:

Dort drum aufn Bergla
Do schtieht a sches Haus,
Do schaua drei Madla
Zan Fensterla raus.

Dat is een herinnering aan de drie Nornen, die aan den voet van den Werelesch zitten (Edda) en de levensloop der menschen bepalen.
Als „de drie jonkvrouwen" leven zij in de volkssprookjes voort. Op haar bezigheid slaat het gezegde: „zijn leven hangt aan een draad". Na dit gezang volgt de Kirchweih-dans, waarna het al flink laat geworden is en de paren de kelk der liefde meestal tot den bodem ledigen.

Na dit alles vragen wij ons af: heeft Kirwa, heeft dit „Kir" of „Ker" iets met „kerk" te maken. Waarom zouden alle kerken opeens om dezen tijd allemaal tegelijk gewijd moeten worden? En waarom waren die feesten ook gebruikelijk, waar nooit een kerk stond? Neen, die „Kir" of „Ker" heeft meer te maken met „Kür", met „keuren" dus, met uitkiezen. Het „Raustanzen" is niet anders dan dit oeroude uitkiezen: van het meisje tot vrouw namelijk. Kerwah beteekent dan ook meer: „heiliging der uitverkiezing" en de uitverkorene des harten draagt op dien dag dan ook hetzelfde feestkleed als bij het huwelijk.
Bovendien: in het boerenjaar krijgt het liefdeleven slechts dan bijzonderen nadruk als dit zin heeft, zooals bij deze huwelijkswijding.
Waarom die huwelijkswijding juist nù, vlak na de oogst plaats vindt? Ook dit is oeroud Germaansch gevoeld en gedacht. Voor den boer is trouwen en kinderen krijgen gelijk. Wordt nu het huwelijk in de lente, bij de Meifeesten gesloten (zooals in het Noorden) of vlak na de oogst (zooals in Zuid-Duitschland) dan kan de vrouw bij den oogst nog meehelpen, in het voorjaar haar kind het leven schenken en bij het begin van den landarbeid alweer meewerken.
Als dan ook nu nog in Hessen, op Kermismaandag, een boom op het veld wordt geplant, zal dit oorspronkelijk de zinnebeeldige uitdrukking voor de verwekking van het nieuwe leven in het dorp zijn geweest.

Slechts een bonte greep konden wij doen uit het leven van den Germaanschen boer, in het bijzonder uit zijn oogstgebruiken. Bij onze stammen vinden wij overeenkomstige zeden, moeten die vinden omdat wij van hetzelfde bloed zijn, van gelijken aard en wezen.
Ons bloed beleeft op dezelfde wijze de gebondenheid aan den bodem en den loop der natuur, in ons werkt dezelfde wil, dezelfde ziel spreekt in ons. Daarom gelooven wij, uit dezelfde wereldbeschouwing van heel het Germaansche boerendom, aan de groote gemeenschappelijke toekomst der Germaansche stammen en volken.

Nico de Haas

DE OORSPRONG DER

HEILBEDEN OM DEN ZEGEN DER VRUCHTBAARHEID IN OEROUD VERLEDEN

78

In verschillende bijdragen tot dit Hamernummer is sprake van bepaalde oogstgebruiken en vele lezers zullen onmiddellijk vragen: „Waar komen die gebruiken vandaan? Wij hebben nu wel gehoord, wat de beteekenis van een en ander is, maar waaròm is dat zoo geworden en niet anders?"

Het antwoord op deze vragen werd reeds kort gegeven door de verschillende medewerkers: de boerenzeden en gebruiken in Noord- en West-Europa zijn van gelijken aard, omdat de boeren van gelijken aard zijn.

Met andere woorden: verwant bloed uit zich op verwante wijze. Of nog anders: het Germaansche bloed en de aan den bodem gebonden levenswijze van den boer komen tot uitdrukking in een bepaalde wereldbeschouwing. Deze wereldbeschouwing is niet van vandaag of gisteren, maar oeroud. Want zij is gegroeid uit den natuurlijken levenswil van den Germaanschen mensch om zijn geslacht te doen voortbestaan en sterk te maken. Het is de wereldbeschouwing, die de boerengemeenschap in harmonie bracht met de wetten der aarde en aan den eeuwigen kringloop der natuur de zinnebeelden ontleende voor haar eenvoudige, maar vreugdevol het leven aanvaardende wijsheid.

Het is dus geen levenswijsheid, die zich zelf verheft tot een alleenzaligmakende leer voor alle volken en rassen ter wereld. Integendeel, de Germaansche mensch heeft nooit den drang in zich gevoeld om andere volken tot haar oorspronkelijk en zelf verworven inzicht te brengen.

Onze boeren voelden het leven als een eervolle opgave voor hen zelf en hun geslacht. zij voelden zich oudtijds gezegend met de vriendschap van hun goden en trachtten in de volheid van hun bestaan — en niet het minst in hun arbeid — geluk en vreugde te vinden. Aan het opgroeien, bloeien en verwelken der plantenwereld wonnen zij al vroeg het inzicht van het „Stirb und Werde"; het begrip dat na den noodzakelijken ondergang van den eenling weer jong leven opgroeit om geslacht en arbeid trouw en eervol voort te zetten.

Daarom was de dood hun geen verschrikking en het leven geen tranendal. Neen, het leven was schoon, fier en blijmoedig, waard om geleefd te worden. Zij hechtten aan het leven, die oude boeren, zooals de Edda zingt, dat de handlooze toch altijd nog als herder kan leven, de kreupele een ruiter kan zijn. Ook kan men beter blind dan verbrand zijn, want

„nietsnut is hij, die dood is."

Zoo, met alle vezelen van de ziel, hing men aan het leven. Men genoot het naar hartelust, danste, zong en minde!

Maar — de Germaansche boer was tevens een weerbare boer. Geen grooter schande dan lafheid. „Een ellendeling, wie zich niet verweert", zeggen de saga's steeds weer. Geen beleediging kan men op zich laten zitten. Dit zou bovendien een slecht voorbeeld zijn voor de jeugd: de lafheid zou in kunnen wortelen en de heele sibbe weerloos maken! Daarom: ploeg en zwaard hooren bij elkaar.

DE NOORDSCHE MYTHE

Het is duidelijk, dat het wereldbeeld van dergelijke menschen de afspiegeling moet zijn van de boerenziel van het Noorden. Op dichterlijke wijze is dit beeld ons bewaard gebleven in de Edda, de groote IJslandsche liederenschat, die zangen uit de 8ste tot de 13de eeuw omvat.

Wij lezen in de Edda-liederen van het ontstaan van wereld-al en aarde. En reeds dit is echt boers gedacht: aanvankelijk was er „Niets"... zelfs geen gras! Maar de vriendelijke goden gaan aan het werk: zij zelf bewonen de gaarde Asgard, de menschen krijgen Midgard, de goede Moeder Aarde, het enorme ronde boerenland midden in de schuimende wereldzee.

Ook het Heelal is volkómen natuurlijk gedacht: het bestaat uit negen groote hofsteden, waarvan wij twee godenverblijven, het menschentehuis, de woonplaats der reuzen, der aardgeesten en de hof der Nevelen kennen. Een reusachtig Germaansch dorp als het ware met afzonderlijke hoeven. In het midden van dit wereld-dorp staat de wereld-esch, de levensboom Yggdrasil. Aan de wortels leven de drie wijze vrouwen die het Noodlot kunnen doorgronden en de levensdraden spinnen: de Nornen. Ook dit spinnen is een merkwaardig boeren-levensbeeld.

In de takken van den boom zit een haan en houdt de wacht, terwijl beneden twee honden den stam bewaken.

Onder de takken huizen twee godengeslachten: de Asen en de Wanen in Asgard en Wanenheim. Goden zoowel als menschen zijn aan hetzelfde noodlot onderworpen, dat zelfs aan Odin, den schouwenden god, niet gehéél bekend is.

Dit heele wereldbeeld wordt bedreigd door monsters en ondieren, die aan den rand op de loer liggen. Daar rukt de Fenriswolf aan zijn ketting, de reus Gurt wacht op het gunstige oogenblik en reeds wordt in het Oosten aan het Doodenschip gebouwd......

Zoo nadert, terwijl de goden eten en drinken en vroolijk zijn en de menschen hun werk doen, de ondergang, de Ragnarök, de Godenschemering.

Het blijft drie jaar achtereen winter, dan komt een springvloed en vallen reusachtige sneeuwmassa's uit den hemel (een oer-Noordsche overlevering dus!). Het wordt noodtijd, de menschen vergeten de beide groote deugden Trouw en Eer en moorden elkaar uit. De sibben vallen uiteen, geslachten vernietigen zichzelf. De goden bereiden zich op den eind-

OOGSTGEBRUIKEN

strijd voor. De op het veld van eer gevallen strijders staan hen bij. Strijders en Goden verlaten Walhalla om op te trekken tegen reuzen, monsters en ondieren.
Surt steekt daarbij de wereld in brand en alles gaat te gronde: het groote wereldjaar is voorbij.

Dat er een eeuwige rust, een grenzenloos en dadenloos, immer doelloos hiernamaals zou zijn, lag volkomen buiten het voorstellingsvermogen van den Germaanschen boer, die immers het nietsdoen heelemaal niet als zalig opvat, maar in bezigheid vreugde en voldoening vindt.
Daarom begint meteen een nieuw en jong leven, een frissche wereld verrijst, met Goden en menschen, die opnieuw zal ondergaan als het Noodlot is vervuld.

UIT OEROUD VERLEDEN

Ziehier de schoone mythe van den eeuwigen kringloop in zijn dichterlijken vorm. De gedachten zèlf, zijn duizenden jaren ouder. En mòesten dit ook zijn, want reeds in den jongsteentijd was de Noordras-mensch boer en vormde zich zijn levenshouding.
Als wij dan later, in den bronstijd, die ongeveer vierduizend jaar geleden begon, reeds met een voluit ontwikkeld boerendom te maken hebben, dan is ook het wereldbeeld reeds verdiept tot de natuursymbolen, die nu nog steeds in de boerengebruiken een rol spelen. Want op de Zuidzweedsche en Zuidnoorsche rotsen zijn in dien tijd reeds groote ingekraste teekeningen aangebracht, waarvan men vele van de 3600 figuren heeft leeren duiden. Het is gebleken, dat deze rotsteekeningen in verband staan met den oorspronkelijken eeredienst en er vele zinnebeelden van bevatten. Deze figuren geven dus als het ware in een toèn voor àllen begrijpelijk kortschrift de wereldbeschouwing weer van den boer. Dit schrift is veelal een heilroep tot de goden, een roep om vruchtbaarheid voor mensch, dier en gewas.
Want hierin lag het levensbelang van den boer: vruchtbaarheid opdat het geslacht zich kan voortzetten, opdat het leven kan gedijen.

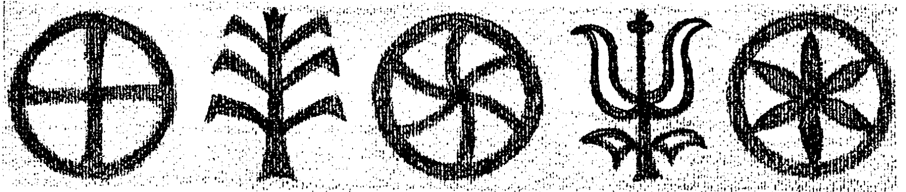
TER EERE VAN DE ZON

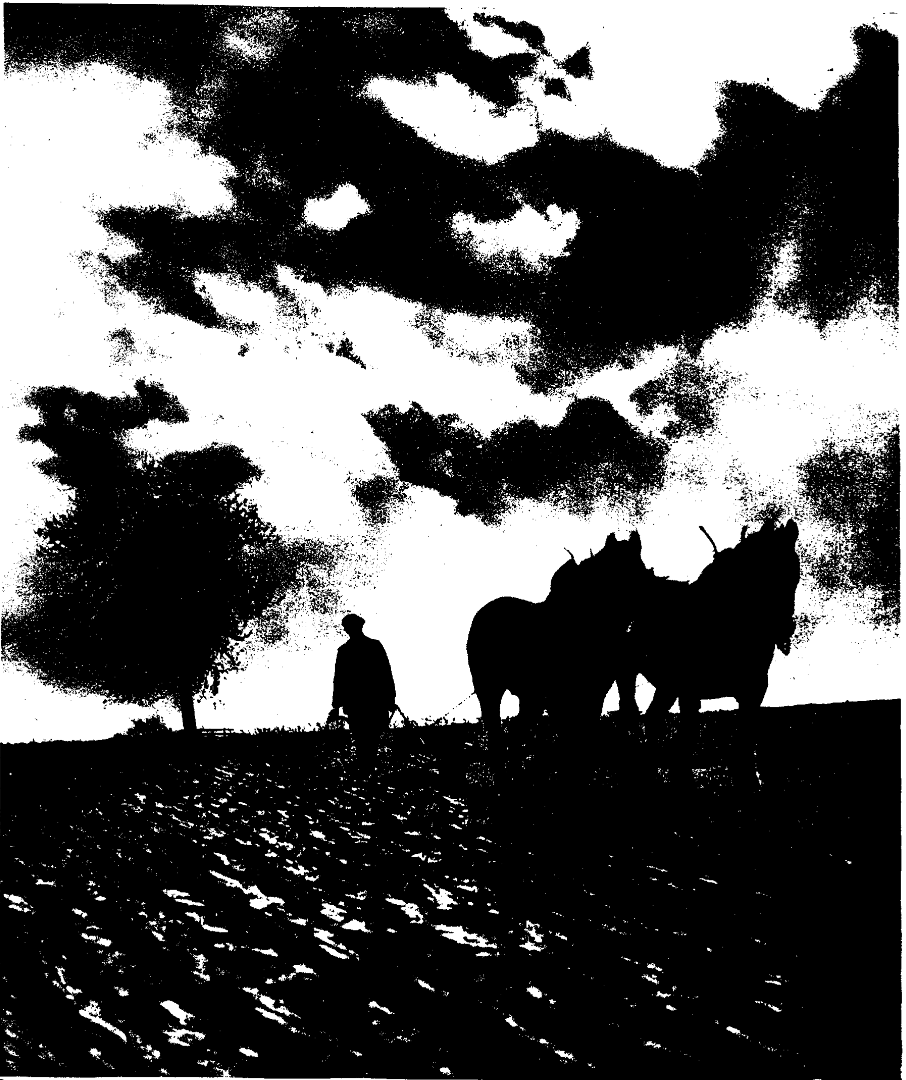
Vruchtbaarheid in het vochtige Noorden wil zeggen: zon, licht, warmte voor mensch en dier. Daarmee kwam de zon in het middelpunt van alle heilwenschen te staan. De zon die de aren doet rijpen, het jaar in zijn getijden deelt en de scheiding tusschen licht en donker maakt.
De boer vond daar zinnebeelden voor. Hij verbeeldde de wenteling van de zonneschijf langs den hemelkoepel door het rad, waarin hij de jaardeeling aangaf met vier of zes „spaken", of waarin hij de beweging uitdrukte door een „wervel". Hij dacht zich de zon als schip, varend en ondergaande in de winternacht. De winter sloop aan als een donkere wolf, die de bleeke zon verslond en daarna zag hij de zon klein en zwak als een kind herboren worden.
Het leven zelf, het leven van zijn geslacht, zag hij als het groeien van een boom. Zijn sibbe was zijn wereld, de wereld-esch of levensboom was ook het symbool van dit leven. Wij zien groote gestalten met een bijl, die het jaar deelen of het huwelijk heiligen, want bijl of hamer zijn het zinnebeeld van strijdbare, manlijke kracht, van scheiden en aaneensmeden, van vruchtbaarheid en vernietiging.

DE WERELDBESCHOUWING VAN DEN BOER

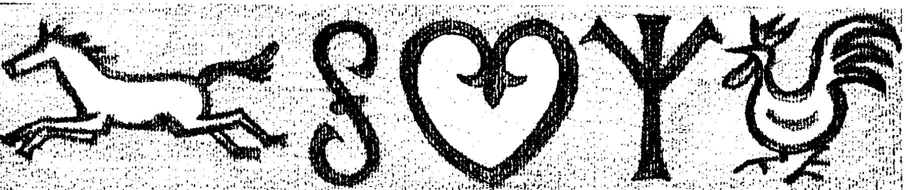
Zoo gaven cirkels, spiralen, kruisen, zessterren, dierfiguren en wapenen als hamer en speer, uitdrukking aan de oorspronkelijke natuurverbonden boeren-wereldbeschouwing. Al deze figuren verbeelden den eeuwigen kringloop van de zon en daarmede van de jaargetijden. Zij beheerschen het heil van den oogst en van het geslacht, die beide afhangen van de vruchtbaarheid van het boerenjaar.
In de oogstgebruiken, dié in andere bijdragen beschreven zijn, vindt men deze symbolen terug, aangevuld met latere, vervormd ook door ingevoerde gebruiken en opvattingen.
Maar de oogstkrans is niet anders dan het oeroude zonnerad en zonneraderen zijn ook veel feestgebak. De „oogstmei", de groene tak, die men nà het binnenhalen aan den hekpaal spijkert, is een beeld van den levensboom en de drie jonkvrouwen zijn eens Nornen geweest. Ook de haan is ons reeds bekend en hamel of ram zijn eveneens vruchtbaarheidssymbolen. En na het binnenhalen van den oogst, vertolken deze oeroude zinnebeelden ook ònzen dank, want ook wij hebben leeren inzien, na een tijd van ontbinding en ontworteling, dat alle inzinkingen en alle slagen van het noodlot overwonnen kunnen worden als een gezond boerenvolk aan den arbeid is.
Oogstfeest wordt daardoor weer, evenals voor duizenden jaren, een dankfeest voor de vruchtbaarheid, voor den kinderzegen niet het minst. Een dank aan de boeren en aan de moeders van ons bloed — want zij zijn de bronnen van onze levenskracht.

Nico de Haas

79

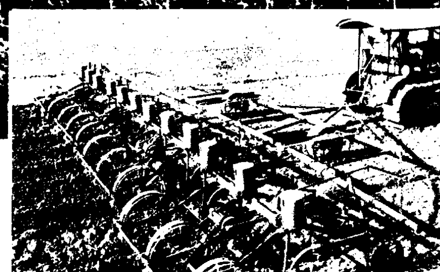
DE OOGST ALS ZEGEN — OF ALS REKENSOM...

Evenals in andere jaren, vinden wij ook thans in de kranten berichten over den te verwachten oogst van onze voornaamste landbouwproducten. En dan lezen wij, ditmaal met meer dan gebruikelijke belangstelling, dat de roggeoogst niet meevalt, dat tengevolge van het ongunstige weer de vruchtzetting sterk te wenschen heeft overgelaten en dat tengevolge daarvan de opbrengst niet meer zal bedragen dan ongeveer de helft van het vorige jaar.
Een ander bericht vertelt, dat er veel ziekte heerscht in de aardappelen, hetgeen vanzelfsprekend niet zal nalaten ook den oogst daarvan in ongunstigen zin te beïnvloeden.
Wij schrijven, dat wij van deze berichten met meer dan de gebruikelijke belangstelling kennis nemen. Want plotseling is ons allen — of wij iets weten van den boer en zijn werk, of dat wij ons steeds verre verheven hebben gevoeld boven „een boer" — iets duidelijk geworden van de beteekenis van het bebouwen van den vaderlandschen grond, van de gewassen, die daarop worden geteeld en van den arbeid, die daaraan moet worden verricht.
Zoo was het ook tijdens den wereldoorlog. Ook toen werd er een beroep gedaan op ons landvolk, ook toen ervoer de stedeling plotseling aan den lijve, dat slechts de landbouw van eigen bodem de eenig zekere voedselbron was in dien onzekeren tijd.
Na den wereldoorlog was dat echter spoedig vergeten. Men stelde de producten van eigen bodem ten achter bij de producten van overzee, die vaak onder zoo geheel andere omstandigheden werden verkregen. Beperking en vernietiging van een deel van de opbrengst traden in de plaats van de vraag naar zooveel mogelijk voedsel van eigen bodem.
Totdat — door de gebeurtenissen van dezen tijd — weer plotseling de waarde van dien eigen landbouw, de waarde van een rijken oogst van eigen bodem, ook aan den stedeling, ook aan hem, die zelf geen grond bebouwt, duidelijk begint te worden.
Oogst, dat is voor den boer de kroon op zijn werk van een geheel jaar. Een goede oogst, dat wilde in tijden, toen het boerenbedrijf nog in de eerste plaats diende voor de directe voeding van het eigen gezin, zeggen, dat er eten was voor een vol jaar. Een slechte cogst, dat beteekende hongersnood, zooals ook in onze dagen nog in landen als Rusland, China of Britsch-Indië.
Oogst, dat is het binnenhalen van al die producten, zonder welke mensch en dier niet kunnen leven.
Een goede oogst is iets, dat thans weer ons aller belangstelling heeft. Een goede oogst hier en in de landen, waarmede in de naaste toekomst handel en verkeer mogelijk zullen zijn, wil thans voor een ieder zeggen, dat er voedsel zal zijn voor ons en onze gezinnen. Een goede oogst, dat is iets, waarover wij ons allen weer verheugen.
Willen wij onzen tijd echter goed verstaan, dan zullen wij aan deze grootere belangstelling moeten verbinden een grootere waardeering voor den boer en zijn werk. Het is de boer, die door de eeuwen heen het land heeft bebouwd en door zijn arbeid en zijn levensbeschouwing de volkeren in stand heeft gehouden. Voedsel voor mensch en dier en gezonde menschen voor de instandhouding van het volk, dat was en is nog steeds zijn bijdrage aan ons volksbestaan.

MEER DAN EEN REKENSOM

Wij hadden dit alles ook kunnen zeggen met behulp van droge cijfers en tabellen en zoo kunnen aantoonen, dat thans, meer dan ooit, de landbouw een onontbeerlijken grondslag vormt van onze volkshuishouding. Wij hadden kunnen laten zien hoe groot de eigen productie is en wat wij op het oogenblik nog van elders moeten aanvoeren. Het is echter niet zóó, dat wij het vraagstuk van onzen landbouw moeten zien. Want landbouwproductie is ook mogelijk in groote, op Amerikaansche wijze gemechaniseerde bedrijven. Zulk een productie past echter niet voor ons land met zijn dichte bevolking, zijn intensieve bodemcultuur en zijn ouden gevestigden boerenstand, daar deze boerenstand naast den verbouwer van ons voedsel ook de krachtbron is voor ons volk en de hoeder van onze volkseigen cultuur. En het is niet met droge cijfers, dat wij dat laatste kunnen aantoonen.
In onze oogen is dan ook de oogst meer dan een doode rekensom. Is het voor den boer de kroon op zijn werk, voor geheel ons volk zal het het feest moeten zijn, waarin stad en land de zegen vieren, dien de oogst voor allen weer met zich bracht.
En daarboven uit hopen wij, dat de oogst van dezen tijd tevens zal zijn een beter begrip en een werkelijke waardeering van de menschen van het land.

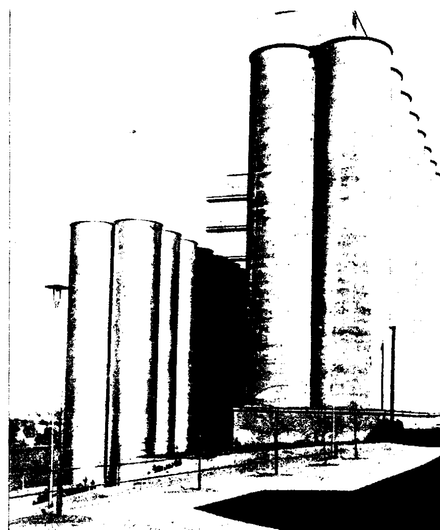

80 81

Landbouw op z'n Amerikaansch

82

De arbeid van een volk als rekensom voor parasieten

83

Onder het kapitalisme is de oogst een voorwerp van speculatie

OOGSTZEGEN

ER zijn landen, waar de mensch de vruchten maar voor het plukken heeft, „gezegende landen" noemt men die. Het klimaat is zoo warm, dat kleeding overbodig is en de huisvesting met weinig kan volstaan.

ER zijn landen, waar wel gearbeid moet worden, waar de nomadiseerende bevolking toch aan de randgebieden een primitieven hakbouw bedrijft, waar de vrouwen moeten werken — als werkdieren. Daar is de arbeid vloek. Of sterker nog, daar is arbeid „straf", straf van God voor de menschelijke slechtheid.

BEIDE werelden zijn ons innerlijk vreemd. Wel spreken wij in onze oppervlakkigheid van „gezegende" landen, wel werd bij ons vaak arbeid tot vloek, maar ons ideaal is noch het een noch het ander. En wanneer wij onze levenshouding en wereldbeschouwing op het gebied van den arbeid met één enkel woord willen duiden, dan is dit:

ARBEIDSVREUGD

Werken wij dan zoo graag? Ja, zeker! Wanneer het werk is, dat ons ligt, werk dat zin en doel heeft. Voor ons is arbeid zelfs levensvoorwaarde.
En daarom zijn voor ons niet die landen „gezegend", die het den mensch mogelijk maakten zonder arbeid te leven, maar gezegend is ons dit land, dit Noord-westen van Europa, waar de zilte zeewinden de eeuwen door hun invloed deden gelden, waar zomer en winter wisselen en reeds duizenden jaren de landbouw werd bedreven, waar van de oudste tijden arbeid zijn hoogtepunt vond in:

OOGSTZEGEN

Oogst, dat is de zegen op den arbeid. Oogst, dat is de voldoening van den arbeid. Oogst, dat is ook het zaaizaad voor het nieuwe begin in den eeuwigen kringloop van het leven. Als de oogsttijd aanbreekt, moesten wij eigenlijk eens heel hoog in den hemel kunnen zitten en neerzien op al dat gebeuren op de landen. Daar zouden dan onder ons liggen de oude zandgronden, met hun eeuwenouden bouwgrond, de zware klei achter de dijken en de nieuwere gronden, de ontginningen op veen en zand. Wij zouden geen landgrenzen zien, maar overal hetzelfde beeld van het oogsten en hetzelfde menschenslag dat daar werkt, langs de kustgebieden van Noord-Frankrijk tot aan Denemarken

J. C. Nachenius

BOERENJUCHT

Klaes Sierksma

It wierne frije Friezen
dy't wennen op dit lân;
De ieheit God, Groun, Minske
wier hjarren hilge bân. —
Mar sterker wier Greef Willem,
syn twinglandije hird:
Dêr oer dy frije Friezen
scoe hearskje swipe en swird.

In simmerdei de frege
de Boer fen „Op'e Hoarn"
Lânhearre frij, twa dagen,
for 't rispjen fen syn koarn:
„It stiet folryp to wachtsjen,
de ieren binne as lead...."
Dêr slaet de Greef syn swipe
en strymt it antlit read.

„Dong is for my dyn nôtfjild;
ik spij ljeafst op dyn brea.
Yn Froontsjinst bistû hearrich,
gjin need lost dêrfen ea!"
In knecht sleat him yn boeijens
en brocht him yn in toer:
„Hiir kinst' in feansjier tinke
oer rjucht fen Hear en Boer."

Dit wird waerd as it seinfjûr
in weitsrop troch it lân,
En wer waerd Fryslân wekker
en stie rounom yn brân;
Mids grimes gleane gloede
bleau nearne in stin mear stean;
Sa is yn frijdomsrôve
der frije Friezen lean.

Hja bounen de Hear yn bânnen
en sleaten om him de Ring,
Detoer him oardiel sprekke
en straffe scoe it Thing:
„De dea is yet to earfol,
dy wei is yet to sljucht,
Dyn libben scilstû brekke,
dû smjirk, oan 't Boererjucht!"

Hja setten him op d'ikker,
dy't sûnt de flokte dei
Det Lânhear der op spijde,
yet yn syn skande laei.
Dong wier den nou wol wirden
it giele simmerkoarn;
En yn'e skernedampen
stien' tikselplant en toarne.

De Boer fen „Op'e Hoarn"
brocht ploech en hynsder foar
En ûnder 't tiksel boun hy
do hors en Hear to skoar.
En twong troch stramme stringen
it dûgjen fen syn rêch;
En oer syn bealch de swipe
as Goades gisel fleach.

Syn swit dript' yn 'e fûrgen,
syn riddergreatskens, stout,
Briek as yn twirljend wirljen
in tûke âld toar hout.
De ploech gyng om'e ikker
ien—, twa—, trije—, fjouwerkear,
De Hear roun neist it ploechdier
en fielde 't: wier neat mear.

Hy hym' en pûst' en stampte
en foel en joech in skreau.....
Do hold de Boer de ploech yn
en snie him los fan 't reau.
En treau de Greef fen 't fjild ôf;
hy stie en seach eang om
Mei stompe reade eagen,
kroep foart den, skou en stom.

Mar nearne foun hy hûzing,
to swalkjen wier syn lot,
Koe Himel net noch Ierde
en wist net mear fen God.
Sa is hy earne weiwoarn
mei lege bidlershân:
It Boererjucht hie oardield
yn 't frije Frieze lân.

10-5-1940. *Nei it Dútsk.*

Dit Friesche gedicht verhaalt hoe een hardvochtige landgraaf een boer, twee dagen voor den oogst tot hoorigheidsdiensten wil dwingen. Dit wordt het sein voor een boerenrechtspleging, waarbij de graaf voor den ploeg wordt gespannen, tot hij gebroken en ontzind er bij neervalt. Nergens vond hij daarna meer rust....

de boer die lacht

84 85

86